Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 77 (11875) | 1982 чылдың апрель 2, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫН ТӨЛЕПТИГ УТКУУР

Часка белеткел

ХЫНАЛДАДАН ИЛЕРЭЭНИ

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң «1982 чылда часкы хову ажылдарынга белеткел болгаш ону организастап эртирериниң хемчеглериниң дугайында» хүлээп алган доктаалын ажыл-агыйларда канчаар күүседип турарын Чөөн-Хемчик районнуң улусчу контроль комитеди хынап көрген.

Хыналданың түңнелинден алырга, бо чылын чаагай дүжүттү өстүрер дээш, часты бүрүн белени-биле уткуурунуң хемчеглерин «Искра», «Тыва», «Алдан-Маадыр» болгаш «Хөндергей» совхозтарда эки чорудуп турар. Ол совхозтар кодээ ажыл-агыйның кожуг машиналарының септелгезин дооскаш, белениниң шугумунда тургускан. Оларда тракторларның хөй кезии септеттинген. Тараа культураларының бар үрезинин чажар шынарынга чедир арыглаан. Четпейн турар үрезинни сөөртүп ап, чажылда шынарынга чедир аштап, арыглап турар.

Ооң-биле чергелештир четпестер база бар. Чижээ, «Хөндергей» совхозта часкы хову ажылдарының үезинде ийи ээлчегте ажылдаарынга ам-даа 20 кижи чедишпес. Частың ажыл-ижин тодарадып, планнап алза-даа, ында технологтуг картаны тургуспаан. Ногаа ажыл-агыйлыг совхоз хирезинде, картофель олуртур техника чок болуп турар.

«Октябрь 30 чылы» совхозтуң Ак-Шатта болгаш Кызыл-Хадында хову турлагларын септеп, чугайлап эгелээн. Кызыл-Хадының хову турлааның девискээрин аштап арыглааш, херимнээн, Ак-Шатта үрезин хоранаар химикатты эки кадагалап турар. Эрткен күзүн урдунган картофель үрезининден чүгле 100 тонна арткан. Өскези аарыг болгап ужурунда холуттунган. Ынчангаш ам картофель үрезинин дарый тыптынып алыры негеттинип турар.

Ол совхозтуң 32 тракторунуң 25-и септеттинген. Ынчалзажок ам-даа беш тракторга капитал септелге негеттинип турар. ДДН-70 маркалыг 7 суггат машиназының чүгле бирээзи белен, а үжүнүң кайдазы-даа билдинмес. «Искра» совхозта 3 суггат машиназының бирээзи белен. «Хөндергей» совхозтуң 2 суггат машиназы ажыглаттынмайн келген.

Карл Маркс аттыг совхозтуң Сесегеде хову турлааның бажыңының соңгаларын шилдевээн, печказын эде кылбаан.

«Сүт-Хөл» совхозтуң 43 тракторунуң 37-и септеттинген. Кодээ ажыл-агыйның кожуг машиналарын септеп дооскаш, хову турлаанче сөөртүп чорударынга белеткеп каан. Суггатчы звенолар кедер идиктер болгаш суг чаяр шиттер-биле бүрүн хандыртынган. Үрезинни чажарының мурнунда хоранаар химикаттар совхозта ам-даа чок болуп турары четпес.

«Чыраа-Бажы» совхозта кодээ ажыл-агыйның янзы-бүрү машина-техниказының учёт-отчёду кошкак тургустунганы илерээн. Кодээ ажыл-агый машиналары механизаторларның боттарының хериминиң иштинде чыткылаар. Тракторларга ажыл-агыйның опчалал дугаарлары чок болган. Ийи трактор бүрүн тоймаглаттынган. Санаашкын үезинде районнуң кодээ ажыл-агый эргелелинде учёттан 10 сеялка артык болган.

Совхоз бүрүзүнде кодээ ажыл-агыйның машина-техниказын балансылаттынган учётка тургузары чугула. Чамдык совхозтарда кодээ ажыл-агыйның кожуг машиналарындан сеялкалар безин шуут не чок читкен таварылгалар бар. Эрги-даа дериг-херекселди септээш, ажыглаза чогуур.

«Часкы хүн чылды чемгерер» дээр болгай. Ынчангаш амдыгааштан чаңгыс-даа хүн апаа эрттирбейн, часка белеткелди дүргедедир херек.

А. МОНГУШ.

СЕПТЕЛГЕ АДАКТАЛГАН

Он бирги беш чылдың ийиги чазы бодунуң чымыштыг ээлчээнче хүн бүрү чоокшулап орар. Часкы тарылгага белеткелдерни «Сүт-Хөл» совхозтуң механизаторлары дүргедедип турар. Тракторларның болгаш кожуг машиналарының септелгези адакталган. Септезе чогуур илчирбелиг тракторларның 15-и, дугуйлуг 20 трактор бүрүнү-биле септеттинген. Ооң аңгыда 12 андазын, 9 сеялка, 180 илчир болгаш өске-даа кожуг машиналары белениниң шугумунда тургустунган. Арткан илчирбелиг үш, Т-25 деп үш, Т-40 деп бир тракторнуң болгаш кожуг машиналарының септелгезин дүрген доозар дээш Кастаар-оол Ондар, Балай-оол Куулар оларга удурткан септекчилер шалыпкын ажылдап турар.

Техника септелгезинде Океров Ондар, Дакаа Ондар, Даңзы-Белек Куулар болгаш өске-даа механизаторлар ак сеткилдиг, шудургу ажылдап турар. Арткан тракторларның кожуг машиналарының септелгезин дүргедедирин артык кезектер, чогу-саадап турар Сельхозтехниканың Чадаана каттыжыышкыны артык кезектер-биле багай хандырып турар.

БУГАЛАР ДӨСТЕРИНДЕ

Кара-Чыраа салбырында Экер-оол Монгушка удурткан алды суггатчы буга-сумун дөстерин казып, аштаарын үргүлчүлээн. Узун-Сумуннуң буга дөзүнге 156 кубометр черни каскаш, олче 580 ажыг кубометр сай-дашты моондактай төккен. Кургаг-Судакта 85 метр буга ужуң казып аштаан. Ол звенода Д. Ховалыг, О. Монгуш олар эң-не кызымак ажылдап турар.

Б. ОНДАР,
Чөөн-Хемчик район.

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ АЖЫГЛААР ДИЗЕ...

Амгы үениң кодээ ажыл-агыйы янзы-бүрү ажыглалдың бүдүрүкчүлүг, күчүлүг техниказы-биле дериттинген. Чүгле сөөлгү беш чылда совхозтарның энергия-биле хандыртынганы 1,4 катап өскен. Ынчалзажок кодээ ажыл-агый техниказын, ылаңгыя тракторларны ажыглап турарының амгы методтары ооң ажыктыын бедидериниң аргазын бербейн турар.

Бистиң республикада кодээ ажыл-агыйның күчүлүг машина-техниказы бүдүрүкчүлүг кылдыр ажыглаттынмайн турар. Ооң тодаргай чижектерин мооң адаанга көргүзер бодай-дыр мен.

Совхозтарга кодээ ажыл-агыйның кол-кол ажылдарын К-700 болгаш К-701 тракторларга кошкан, калбарты алыр, дүрген бүдүрер агрегаттар-биле чорудары экономиктиг, ажыктыг болуп турар. Ындыг турбуже, хөй-хөй совхозтарда күчүлүг тракторларга машиналар кожарда, экономиктиг чарыгдалдарны барымдаалавайн, ДТ-75 база МТЗ тракторларга кошкаш хову ажылдары чорударының техника-экономиктиг көргүзүглери-биле деңнеп көрбейн турары шын эвес. Күчүлүг К-700 тракторларны мырыңай-ла ажыл-агыйжы эвес ёзу-биле ажыглап турарының фактыларын республиканың совхоз бүрүзүнден көрүп болур. Ол тракторлар-биле демир-дээ артынчызы чыып, шөлдерде кагдынган техника бөлүп, септээр машиналар сөөртүп турар. Оларны транспорт ажылдарынга ажыглаарда, эки орукка безин чаңгыс терге кожуп алгаш, ооң-биле сиген, саваң сөөртүп турар таварылгалар бар. Хөрзүн болбаазырадырда, күчүлүг тракторларга 4—5-тиң орнунга чаңгыс культиватор азы ийи-ле сеялка кожуп алган болгулаар. «Енисей» совхозтуң удуртукчулары К-700 тракторларны ынчаар ажыглап, ээлчегде хензиг—26 гектар норманы безин доктаадып тургузуп турган. Өске-даа тракторларны база-ла ынчаар ажыглап турар.

Ылаңгыя эрозияга удур техниканы совхозтарның ажыглап турары четпес. Республиканың тарылга шөлдери эрозияга таваржып турар болганда, оларны бо чылын бүрүнү-биле эрозияга удур техника-биле болбаазырадыр ужурлуг.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шиитпирин ёзугаар, республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозу эрозияга удур янзы-бүрү машиналарны аңгы-аңгы тракторларга канчаар кожарының талазы-биле тускай семинарларны Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының баазазынга чаңгыс удаа эвес эрттирген. Ону ажыглаарының аргаларын тодаргай көргүскен. К-700 тракторга КПП-2,2 дээр үш культиваторну, СЗС-2,1 дээр үш сеялканы хары угда кожуп алгаш ажыглаарының ажыктыын аңаа бүзүреткен турган. Ынчалзажок ажыл-агыйларның агрономнары, инженерлери ону амга чедир-ле шиңгээдип албаан болгаш ажыглаваан болуп турар.

Ооң аңгыда мындыг фактылар база бар. Хөрзүнүң кырында каъдып 14 см. чедир үлдүредиринге ажыглаар ужурлуг бедик бүдүрүкчүлүг КПШ-9, КПЭ-3,8 культиваторларны хөрзүннү 22 см. чедир хандыр үлдүредир КПГ-2-150, КПГ-2,2, КПГ-250 культиваторларның орнунга ажыглап турар апарган. Ооң түңнелинде ол культиваторларның туткужу болгаш пружиназы улуг күжениишкинге шыдашпайн үрелип, улуг өртектиг техника элекген-не ажыглалдан үнүп турар.

Сөөлгү ийи чылдарда республиканың барык-ла бүгү ажыл-агыйларынга К-700, К-701 тракторларга КПЭ-3,8 культиваторларны 2—3-түн орнунга чүгле чаңгысты кожуп алгаш, хөрзүн болбаазырадып турар. Ону «Көк-Тей» совхозтуң чижээнден тодаргай көрүп болур. Аңаа 1980 чылда К-700 тракторга КПЭ-3,8 культиваторну ийини кожуп алгаш, 1700 га ажыг куруктурар черни 46 кижи-хүнде болбаазыраткан. Херек кырында ажылдап кылышкыны хүнде 32,2 га норманың орнунга 37,06 га болган. Ол-ла ажыл-агыйга 254 га куруктурар черни ийиги удаа болбаазырадырынга 8 кижи-хүнү чарыгдаан. Хүнде ажылдап кылышкыны 31 га болган. Ооң ышкаш «Тиилелге», «Шамбалыг» совхозтарның механизаторлары К-700 тракторга ийи КПЭ-3,8 культиватор кожуп алгаш, хүнде 26—30 га черни болбаазырадып турган.

Хөй-хөй совхозтарның удуртукчулары болгаш специалистери күчүлүг К-700 тракторга чаңгыс КПЭ-3,8 культиватор кожуп, чер болбаазыраттыргаш шалың фондузун биле-тура-ла ажыр чарыгдап турар.

Ээлчег нормазын К-700 болгаш К-701 тракторларга 2 КПЭ-3,8 культиватор ышкаш хөрзүн болбаазырадырының ээлчег нормазын Кодээ ажыл-агый министерствозу 20 хуу азы 26 га чедир кудулаткан. Механизаторларга га чер дээш 24,2 көп. төлээр ужурлуг. Ындыг турбуже, чамдык совхозтарның удуртукчулары, специалистери К-700 тракторга чаңгыс КПЭ-3,8 культиватор коштуруп, хөрзүн болбаазыраттыргаш, нарядка КПЭ-3,8 культиватор эвес, а КПГ-2-150 культиватор кылдыр бижидип, бир га дээш 24,2 көп эвес, а харын 42 көп төлеп берип тургулааң таварылгалар бар. Ооң түңнелинде ээлчегде ажылдап кылыр норма 11 га кызырылган, шөлдү болбаазырадырының хуусаазы ийи катап узаан, шалың фондузун ажыр чарыгдаан болуп турар.

Техниканың ажыглалын экижидер дээр болза, үстүнде айыткан ышкаш ындыг четпестерни шиитпирлиг-биле чайладыр херек. «Экономика камналгалыг болур ужурлуг». Республиканың ажыл-агыйларында машина-техниканы ажыглап турары ол дозуңга мырыңай дүүшпейн турар.

Хөй-хөй машиналар бүдүрүкчүлүг кылдыр ажыглаттынмайн, чогуур беримчезин бербейн, харын-даа ажыглаттынар хуусаазының ырак бетинде үрелип, үндүр бижиттинип турары ховар эвес. Мооң ужурунда машина-техниканың кадагалалы, ону бүдүрүкчүлүг, бедик беримчелиг кылдыр, чогуур доктааткан хуусаазынга чедир, харын-даа ооң ажыр ажыглаары дээш совхозтарның кол инженерлериниң, механиктериниң, ол ышкаш механизаторларның харысалгазын улгаттырары эргежок чугула.

Республиканың совхозтары КПЭ-3,8 культиваторлар-биле 90 муң га хире черни болбаазырадып база 60—70 муң гага К-700, К-701 тракторларны ажыглап турарын барымдаалап алыр болза, кожуушкунну шын кылганда, ажылдарның чүгле чаңгыс хевиринге безин 180—200 тонна дизель одалгазын болгаш 7—8 тонна дизель үзүн камнап ап болур-дур.

Дыка хөй ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери трактор агрегаттарының бүдүрүкчүлүүн ажылдарның бүгү хевирлеринге звеноларның шын четчелээриниң күзели-биле бедидеринче чоруур кичээнгейни салып турар, ынчалзажок совхозтарга звеноларны механизаторларның күзели-биле азы бар машиналарны барымдаалап янзы-бүрү марканың тракторларындан четчелеп турар чорук база бар. Ынчангаш бир звенога 270 аът күштүг К-701 болгаш МТЗ-80, МТЗ-50 база өске-даа тракторлар кирип турар. Дүрген дең эвес, башкартынгыры база аңгы-аңгы машиналар чаңгыс дилиндекке ажылдаарга, оларның чоруу бир дески эвес, бот-боттарын манажыр апаар. Ындыг болганда, машиналарны бүдүрүкчүлүг ажыглаар төлээде, оларны тус-тус звеноларга шын хуваары, кожуг машиналарын шын таарыштыр шилиири чугула.

В. ТУТЫНИН.
Тываның нормалаашкын пунктузунуң эргелекчизи.

Чер-чер Советтериниң соңгулдаларынга уткуштур

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИ ДЕПШИДИП ТУРАР

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар талазы-биле райоңнар, хоорайлар, суурлар болгаш кодээ соңгулда комиссияларының составынга боттарының төлээлекчилерин республиканың күш-ажылчы коллективтери, хөй-нииити организациялары депшидип турар. Соңгулда комиссияларынга боттарының төлээлекчилери кылдыр эң төлептиг кижилерни олар адап турар.

СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунда, райкүүскомда, санхөө килдизинде, кодээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелинде партия болгаш профэвилел организацияларының соңгулда мурнунуң хуралдары болгулаан. Аңаа улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар талазы-биле районнуң соңгулда комиссиязының составынга төлээлекчилер депшидерин чугаалашкан.

Районнуң соңгулда комиссиязының составынга партия организациязының төлээлекчилери кылдыр СЭКП райкомунуң секретары Ш.-К. С. Кочаганы, районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы Д. Л. Монгушту депшиткен. Коллективтерниң катчышкан профэвилел организациязы районнуң соңгулда комиссиязының составынга районнуң ХБАБ бюрозунуң эргелекчизи П. С. Намчылды бодунуң төлээлекчизи кылдыр депшиткен.

* * *

Кызыл районнуң күш-ажылчы коллективтеринде районнуң соңгулда комиссиязының составынга төлээлекчилер депшидилгези чорууп турар.

«Кара-Хаак» совхозтуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының хуралы районнуң соңгулда комиссиязының составынга коллективтиң төлээлекчизи кылдыр совхозтуң тудугжулар бригадазының бригадири А. Л. Байыр-оолду депшиткен.

Кызылдың күш фабриказының коллективиниң нииити хуралы бедик көдүрлүүшкүннүг эрткен. Коллективтиң нииити хуралы районнуң соңгулда комиссиязының составынга боттарының төлээлекчизи кылдыр фабриканың экономизи В. М. Гаврилованы депшиткен.

«Көк-Тей» совхозтуң автопаркының, МТМ-ниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективиниң нииити хуралы районнуң соңгулда комиссиязының составынга ажыл-агыйның мурнакчы механизатору А. В. Черменёвту депшиткен.

ЭСТОН ССР. Таллинниң М. И. Калинин аттыг электротехниктиг заводунуң болгаш заводтуң эртем-шинчилел институдунуң специалистери электри тогу дамчыдар херекселдерни шылгаар автоматтыг системаны тургусканнар.

Ол чаа система үжен ажыг операторларның ажылын хары угда кылып шыдаарын шенелде көргүскен.

Ол агрегаттың ажылын «Виру» дээр электроннуг саналга машиназы башкарар, а хемчээшкиннер көргүзүглерин М-6000 дээр оон өске электроннуг саналга машиназы санап кылыр.

ЧУРУКТА: автоматтыг шенелде системазының тургузукчуларының бөлүк киржикчилери (солагай талазындан оң талазынче) —инженер Я. Лобьяк, лаборатория эргелекчизи Т. Пукспуу, шинчилел институдунуң бюро начальниги В. Зыков, заводта бюро начальниги А. Аси оларның автоматтыг системаны заводка хүлээдип берип турганының үезинде.

З. НОРМАННЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаzы.

ШАҢНАЛДЫ АП ТУРА

Бай-Тайга районнуң Бай-Тал суурга совхозтуң ажылчыннарының, специалистерниң болгаш албан-хаакчыларының хуралы болган. Он бирги беш чылдың планныг даалгаларын чедиишкинниг болгаш ажыр күүседир дээш суур болгаш кодээ Советтерниң социалистиг чарыжынга 1981 чылда чедип алган эки көргүзүглери дээш Бай-Тал кодээ Советтиң чедип алган шаңналын аңаа тывыскан.

Кодээ болгаш суур Советтериниң Бүгү-россия социалистиг чарыжынга Тыва АССР-ге үшкү черни ээлээш, Бай-Тал кодээ Советтиң төлептиг болганы Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш профоблчөвүлелдиң Дипломун болгаш 300 рубль шаңналды Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы К. С. Шойгу тывыскаш, Бай-Тал кодээ Советтиң ажыл-ишчилеринге бедик шаңнал алганы-биле байыр чедирбишаан, 1982 чылдың планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге база ССРЭ-ниң 60 чылынга улам хөй чедиишкиннерлиг болурун күзээн.

Ол хуралга сөс ап, чүве чугаалаан совхоз директору М. С. Ооржак, СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары Д. С. Данзын-оол, кодээ Совет күүскомунуң даргазы Х. С. Авыр-оол болгаш өскелер-даа кодээ Советтиң, «Бай-Тал» совхозтуң болгаш бүгү бай-талчыларның мурнунда турар сорулгаларга доктаавышаан, 1982 чылдың планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип тургаш, ССРЭ-ниң 60 чылын күш-ажылчы белектерлиг уткуурун хүлээнгеннер.

Х. КАРА-ООЛ.

АЖЫЛ-ИШЧИЛЕР-БИЛЕ УЖУРАШКАН

Ол кежээ Ак-Довурактың алды чүс ажыг кижи кирер Культура бажыңы шыгырт долган. РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч-Д. Б. Ондар-биле ужуражылгага бүгү-ле бүдүрүлгелерниң, организацияларның, районнуң совхозтарының удуртукчулары болгаш партия организацияларының секретарьлары, мурнакчылар чедип келгеннер.

Бистиң чуртувустуң төөгүзүнде сураглыг байырлал — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн демдеглээр дээш Тываның ажыл-ишчилериниң сорук кириишкинин, социалистиг хүлээлгелер, планныг онаалдалар күүседир дээш шудургу күш-ажылының дугайын Ч.-Д. Б. Ондар чыылганнарга чугаалаан. Коллектив бүрүзүнге кижизидилге ажылын күштелдирер, планнар күүседир, ниитиниң корум-чурумун шыңгыы сагыыр дээш хамааты бүрүзүнүң ээ-харысалгазынга база ол доктааган.

1931 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, районнуң харылзаа белдириниң ажылдакчызы Монгуш Сырбаандыевич Сүүр-оол ужуражылгага чүве чугаалаан. Чоокта чаа «СЭКП-ниң хүрээлениңге 50 чылы» деп хүндүлүг демдек-биле шаңнаткан ол ажылчын үжен болгаш дөртен чылдар үезинден бээр районнуң экономиказының, ылаңгыя харылзааның хөгжүлдезиниң дугайын чугаалап, хоочун салгалдың күш-ажылының дугайын таныштырган.

«Хемчик» совхозтуң меха[illegible] Кара-оол Монгуштуң чугаазы солун болган. Ооң ады суурда сураглыг, хөй уруглуг өг-бүлениң ээзи, районнуң тергиин механизаторларының бирээзи. Аныяктарга шын орукту айтып бээриниң чугулазын, амыдыралга оларның шын туружун шилип алырынга дузалаарынга белеңин илереткен.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының слесары, күш-ажылдың хоочуну Н. Г. Паповтуң чугаазы келгеннерниң сеткил-сагыжын хайныктырган. Комбинаттың тургустунуп келген хүнүнден бээр ол мурнакчыларның одуруунга кирип келген. Дыка хөй аныяктарның мергежил шилип алырынга дузалашкан, оларны шын оруктче киирген. Ажылчын кижиниң, бистиң хөй националдыг Төрээн чуртувустуң төлептиг хамаатызының ат-алдарын төлептиг эдилээринче улуг-даа, аныяк-даа ажылчыннарны Николай Григорьевич кыйгырган.

— Бистерге, аныяктарга, өөренир, шилип алганы ажылын кылыр, дыштаныр эргени берген-дир — деп, ХПТУ-нуң сургуулу Евгений Нагибин чугаалаан. — Кайгамчык Культура ордузу, улус эштир бассейнниг спорт комплекизи хоорайда бар-дыр. Ындыг турбуже, чамдык аныяктар социалистиг чуртталганың дүрүмүн хажыдып, ниитиниң күш-ажылын үнелеп көрбес, арагалаар, хулиганнаар, ниитилелге удур үүлгедиглерни бо-ла кыла бээр-дир. Бөгүнгү аныяктар дээрге, чурттуң келир үедеги хамаатылары-дыр. Ынчангаш хамааты адынга төлептиг, адаларның чагыгларынга шынчы болур ужурлуг бис.

Республиканың иштики херектер министри В. Б. Кара-Сал чүве чугаалаан.

Ук ужуражылга ажык байдалга эртип, ниитиниң ажыл-херектери дээш, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга, планнар күүселдезинге, хамаатыларның ээ-харысалгазын бедидеринге дыка ажыктыг болган.

Ч-Д. Б. Ондар Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводунуң, эът комбинадының коллективтеринге база чораан. Оларның ажыл-ижин сонуургап, планнар күүселдезин көрүп, ажылчы чоннарның амыдырал - чуртталгазы-биле таныжып, оларның негелде-хереглелдерин дыңнаан. Ылаңгыя тууйбу заводунуң административтиг бажыңынга столоваяны, кызыл-булуңну, дыштанылга өрээлин ажыдып болурунуң аргалары бар деп ажылчыннарның саналдарын чөп деп көрген. Чоңга база чугула болуп турар ийиги категорияның продуктуларын бүдүрер аргаларын эът комбинады ам-даа ажыглап шыдаар дээрзинге ажылчыннар доктааганнар. Ынчангаш эът продуктуларын бүдүрерин улам көвүдедип, ооң артынчыларын кагбайн ажыглаар аргалар бар.

Ч-Д. Б. Ондар Кызыл-Мажалык ортумак школазының өөреникчилери-биле база ужурашкан.

(Бистиң корр.).

...Даштыкыдан сөөлгү медээлер....

АРГЕНТИН КОММУНИСТЕРНИҢ ТУРУЖУ

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Тайбың дээш, термоядролуг халаптың кыштыгарынга удур демиселге Совет Эвилелиниң чугула ролюн Аргентинаның Коммунистиг партиязының Чиңгиле секретары Атос Фава онзалап демдеглээн. Аргентинаның Компартиязының ТК-зының пленумунга ол чүве чугаалаан болгаш делегейде, хамыктың мурнунда Төп Америкада байдалга тодаргай доктааган. ССРЭ-ниң тайбыңга ынак ленинчи даштыкы политиказын депшилгелиг бүгү кижи төрелгетен деткип турар деп, оратор онзалап айыткан.

Рейганның администрациязының агрессчи угланыышкыны, Төп Американың күрүнелериниң иштики херектеринге ооң каржы холгаарлаашкынын А. Фава сойгалап илереткен болгаш Төп Америкага милитаристиг планнарын боттандырарынга делегейниң ол районунуң чурттарын киириштирер дээн АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң планнарын шыңгыы буруу шапкан. Бодунуң кара сагыштыг планнарын күүседиринге америк чагырыкчылар Аргентинаны киириштирерин база оралдажып турар.

Империалистиг монополияларның үнтекчи хөделиишкиннери Аргентинаның экономиказынга аар уржуктарлыг салдарны чедирип турарын А. Фава демдеглээн. Даштыкы, бирги ээлчегде америк монополияларның ыйыышкынынга шыдашпаан национал бүдүрүлгелер хоозурап турар. Ол бүдүрүлгелерниң хөй муң ажылчыннары чуртта ажыл чоктарның санын улам көвүдеткен. Ядыы-түреңги чорук чуртта күштелген. Социал чөрүлдээлер чидиглеңген. Ооң түңнелинде Аргентинаның ажылчы чоннары боттарының эргелери дээш, амыдырал байдалын экижидер дээш демиселин амгы үеде улам күштелдирип турар. Ол демисел улам-на политиктиг характерлиг болуп турар. Ниитилел амыдыралын демократчыдар дээш, депшилгелиг социал чаартылгалар дээш негелделерни ажылчы чоннар ам көдүрүп эгелээн.

АМЕРИК НАЙЫСЫЛАЛДА ШУУГААЗЫН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чилиниң Вашингтонда шериг төлээ чериниң баштыңы бодунуң чуртунга политика талазы-биле хоругдаткан кижилерни хилинчектээринге болгаш шаажылап өлүреринге дорт киришкен дугайында билдине бээри билек-ле, маргылдаалыг шуугаазын америк найысылалга өөскүп үнген.

Чилиге 1973 чылдың сентябрьда фашистиг үймээн болган сөөлүнде генерал К. Аккеркнехт Чилиниң Ранкагуа можузунуң шериг губернатору болган. Ында кара-бажыңнарның бирээзин ол шаажылал болгаш хилинчектээшкин төвүнүң лагери кылдыр эде дериткен. Ол кара-бажыңга хоругдаткан чили патриоттарны хилинчектээринге болгаш шаажылап өлүреринге генерал К. Аккеркнехт дорту-биле киржип келген. Аккеркнехтиң араатандыг үүлгедиглериниң дугайында америк эрге-чагыргалар шагда-ла билир турган. Ынчалзажок Чилиниң Вашингтонда шериг төлээ чериниң баштыңынга ону томуйлаарынга чөпшээрежиккеннер.

К. Аккеркнехтиң дээрги үүлгедиглериниң дугайында фактылар хөй-нииитиге билдине бээрге, АКШ-тың Күрүне департаментизи боду «истелге» кылырын чарлаан. Ынчалзажок ол «истелге» Чилиниң Вашингтонда элчин чери-биле сүмележиишкин-биле кызыгаарлаттынып калган. Аккеркнехтиге удур буруудадыышкыннар «үндезин барымдаа чок» деп элчин чери хоозун бадыткаан соонда ол өлүрүкчү генерал Чилиниң Вашингтонда шериг төлээ чериниң баштыңынга хевээр арткан.

Национально-краеведческий отдел

ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге уткуштур

АНЫЯКТАРНЫҢ ИНИЦИАТИВАЗЫ

Тываның көдээ ажыл-агый дуржулга станциязында В. Сугловтуң удурткан комсомолчу-аныяктар бригадазы чүък сөөртүлгезиниң ийи чыл планын ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң ажыттынар хүнүнде күүседирин хүлээнген ажылдап турар.

Ол шалыпчы ээлчегниң мурнуку одурууже Ю. Оюн, Е. Селичев, А. Санников олар болгаш өскелер-даа кирген. Оолдар ээлчег үлүүн бүдүн чартык катап ажыр күүседип, хуузунда алган ийи чыл онаалдаларын доозар чоокшулай бергеннер.

А. АЛЕКСЕЕВ.

ПАРТИЯГА, ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСКА

Совет Социалистиг **Республикалар** Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында СЭКП ТК-ның доктаалынга харыы база ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге алдар кылдыр Кызыл хоорайның комсомолчу-аныяктар коллективтери бедиткен хүлээлгелерни алган.

Чижээ, 48 дугаар тудуг эргелелинде комсомолчу-аныяктарның 5 бригадалары 60 чылдың бирги чартыының планын Ленинчи комсомолдуң съездизиниң ажыттынар хүнүнде күүседирин хүлээнген. А беш айлар планын: Кызылдың үлетпүр бараннар садыында, № 2 АТБ-де комсомолчу-аныяктар бригадалары май 18-те, Тываның авиабүдүрүлгезинде АН-2 самолеттуң техниктиг септелге баазазында аныяктар коллективи май 1-де күүседирин хүлээнген.

Ол ышкаш «Саян» универмагында, дааранылга-фабриказында комсомолчу-аныяктар коллективтери ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааткан комсомолчулар аллеязын паркка тургузар. Политехниктиг институттуң хамааты тудуг факультединиң комсомолчулары пионер организациязының алдан чылынга тураскаадып, хоорайның үш микрорайоннарынга уруглар ойнаар үш шөлчүгештиг телевилелин белеткээр.

Автоорук техникумунуң комсомол организациязы Саян дээрбезин дургаар чадаг-тергелиг агитажылды чорудар. Найысылалдың № 4 школазының пионер организациязы — пионерияның алдан чылынга алдар кылдыр паркка пионерлер аллеязын тургузар деп шиитпирлээн.

Комсомолчуларның болгаш аныяктарның ол эгелээшкиннерин ВЛКСМ хоорномунуң бюрозу деткээн.

В. ДОНГАК.
ВЛКСМ Кызыл хоорномунуң бирги секретары.

«Сосновка» дуржулга ажыл-агыйында сүт сөөртүр машина чолаачызы Владимир Викторович Долинский Хадың-Аксында болгаш төп сүт-бараан фермаларын хандырып турар. Ажыл-ишке төлептиг, аныяк чолаачыны ВЛКСМ Төп Комитединиң «Беш чылдың аныяк гвардейжизи» деп хөрек демдээ-биле шаңнааны таварылга эвес.

Көдээ ажыл-агый техникумун дооскан соонда В. Долинский ол ажыл-агыйга ажылдай берген. Ажыл-ишке төлептиин дээш эш-өөрү, коллектив ону хүндүлээр.

Онгу беш чылдың шалыпчызы, чолаачы В. Долинский планын 120—130 хуудан кудулатпайн күүседип турар.

Ийиги чылды мурнакчы чолаачы В. Долинский база эки эгелээн. Бирги кварталдың планын хуусаа бетинде күүседир дээш чарышта ол идепкейлиг киржип турар.

ЧУРУКТА: В. В. Долинский.
А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ТЕВЕЖИЛЕР

Өске малдарга бодаарга, тевени кадарары, ооң чаш төлүн меңди ажаап алыры, өстүрери онзагай чымыштыг. Ажыл-агыйның экономиказын хөгжүдеринге теве малдың ажыы улуг. Ооң эъди, дүгү ажыл-агыйга хөй орулганы бээр. Тевени тырттар күшке-даа ажыглап турар.

Теве малды чайгы үеде элезинниг, бүрээзиг ийиг черге кадарып, хайгаарааргa дыка таарымчалыг. Тевежилер күскү үеде кужурлуг, суглуг черге, а кыжын эки одарлыг, чыраалыг хем черге ук малды одарладып кадарар. Инигиннер оң үш айлыында төрүүр. Ол үеде тевежиниң ажыл-ижи кажангызындан-даа артык чымыштыг. Төрүүр тевелерни аңгылааш, немелде чемнерни, суланы, арбайны, кызыл-тасты бербишаан, эки одарлыг черге кадарар. Төрүүр үези келген тевелерни дүн-хүн чокка хайгаараар.

Бо бүгү чымыштыг ажылды Владимир Кечилек школачы чылдарында-ла адазындан өөренип, дыштанылга үезинде хоочун тевежи адазынга дузалажып чаңчыккан.

— Чаа төрүттүнген бодаган дыка мунчу болур. Ынчангаш ону эң-не сагыш човангыр ажаап, хүнде 4—5 катап эмзирер. Ону часкы үеде саргыдан камгалавас болза, ол хоралыг — деп, Владимир чугаалап орар болду.

Комсомолчу Владимир Кечилек Совет Армияның хүрээлениинден келгеш-ле, Ленин аттыг совхозтуң директорунга чеде берген. Адазы-биле ӗзугаар оон сүмелешкенин малдап турар тевезин кадарыксаан күзелин ол илереткен, адазынга өске бодан малдан хүлээдип бээрин дилээн. Аныяк оол 143 баш тевени хүлээп алгандан бээр ийи чыл четкелек.

Комсомолчу теве кадарчылары Владимир болгаш Людмила Кечилектер эрткен чылды багай эвес көргүзүглерлиг дооскан. Кодаңында бар 46 инигиннерден төрүүр 25 инигиннерден ынча бодаганнарны онча-меңди камгалап ап, чаңгыс-даа баш тевени хоратпаан. Бир тевеге онаажтыр 5 кг дүктү кыргып, социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүсеткеннер. Бо хүннерде аныяк тевежилерниң кодаңында 168 теве хүр-чаагай кыш ажып турар. Ында 52 инигиннерниң 28-и төрүүр. Оон 28 бодаганны меңди [illegible] доруктурарын, боттарының күжү-биле 10 тонна [illegible] кезип, 10 тонна өдекти бөлээн. Дус-Хөлден 5 тонна дусту сөөртүп алырын, бир тевеге онаажтыр 5 кг дүктү кыргырын хүлээнген ажылдап турарлар.

Аныяк өг-бүле Ленинчи комсомолдуң XIX съездизин төлептиг уткууру-биле социалистиг чарышка «Чаа орук» совхозтуң [illegible] комсомолчу Валерий Айыжының кыйгырган. Амгы үеде Кечилектерниң кодаңында 9 инигиннер төрээн. Оларның чаш төлү онча-меңди, кадык-шыырак доругуп турар.

Р. МАГЫБАЛ.
Эрзин район.

ҮЛҮҮН 1,5 КАТАП

Кызылдың № 3 АТБ-зинде комсомолчу-аныяктар бригадазында Алексей Сережкин оон эштери Валерий Чернов, Владимир Щетинин олар боттарының кызымаккай, шалыпчы күш-ажылы-биле бо чылын чаа КамАЗ автомобильдерге ажылдаар идегелди чаалап алган.

Он бирги беш чылдың ийиги чылының эгезинде тургустунган комсомолчу-аныяктар коллективи «ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге — 19 шалыпчы неделя» деп лозуң-биле социалистиг чарышта идепкейлиг киржип турар. Ында хөй аныяк чолаачылар хүнде-ле бүдүн чартык норманы күүседип турар, а бригада ниитизи-биле эрткен айларның планын хуусаазындан бир неделя бурунгаар күүседипкен.

Бригаданың лозуңу: «Бөгүн дүүнгүзүнден, а даарда — бо хүнгүзүнден эки ажылдаар». Олар чүгле чолаачының ажылы-биле кызыгаарланмас. Кыжын септелгеге слесарьлар чедишпестей бээрге, комсомолчулар Сергей Мордвенков, Анатолий Торофеев, Владимир Щетинин олар септелгеге эки тура биле үлүүн киирген.

В. БАРМИН.

ЧАА ШАГААН-АРЫГ — ШАЛЫПЧЫ ТУДУГ

ЧЫЛДАГААНЫ БОЛЗА...

Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу — Чаа Шагаан-Арыгның ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, он бирги беш чылдың ийиги чылының онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш бүгү күштү мөөңнээн. Бо хүннерде шалыпчы тудугнуң бүгү бригадалары ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткууру-биле социалистиг чарышты тудуг бригадаларында, ээлчеглерде база ажылчыннарның аразында калбарткан.

Амгы үеде тудуп турар он ийи аал ишти болгаш таваан чаа салып эгелээн 80 аал ишти чурттаар бажыңнарда ажыл кидин түлүк. Ында тудуг материалдарының камналгаазы, кадагалалы эки. Тудуглар девискээринде үй-балай чыдар материалдар көзүлбес, объектилер девискээри арыг-силиг.

Ынчалзажок кайы-даа тудугларда бетон-малгаш хандырылгазы багай. Бетон хоюдар белдир тудуглардан ырак эвесте турар хирезинде тудугларны чедир хандырып шыдавайн турарының чылдагааны чүдел? Школа тудуунда тудуг мастери бир-ле дугаарында бетон дугайында хомудап чугаалады. Шынап-ла, үени көөрүмге, 11 шак четкен, а эртенгиниң 8 шакта кээр ужурлуг бетон сураг. Эң чугула бо тудугда тууйбу хандырылгазы четпес. Элегес-Аксы суурда заводтан сөөртүр тууйбуну үзүктелдирип турар, ында ажылды организастааны үениң негелдезинге дүүшпес.

Школа чоогунда он ийи аал ишти чурттаар ийи каът бажыңны комиссия хынап көргеш, хүлээп албаан. Мында база-ла катап кылыр ажылдар көвей болган. Ук бажыңны эрткен чайын студентилер тудуп турган. Өрээлдерин шын эвес планнаан болган. Бажыңның ханаларын бускаш, тудугжулар катап эде салган.

Тудугларның хожудап туттунуп турарының бир чылдагааны тудуг материалдары-биле хандырылганың кошкаанда. Оон өске база бир чылдагаан бар. Ол дээрге — ажылчын күш. Кижилер ажылды чогумчалыг чорутпаска кожудаашкын, үстүүшкүн туруп келир. Тудуг организацияларында ажылчын күжү ам-даа четпес. Аныяктарны, ылаңгыя ортумак школалар доозукчуларын тудуг ажылынче хаара тутпайн турар. Тудуг организациялары-биле ортумак школалар коллективтериниң аразында харылзаа кошкак, өөреникчилерни тудуг, шеверлекчилер мергежилдеринге өөредири ам-даа чогуур деңнелинге чедир тургустунмаан. Аныяктарны коллективке ижиктирип, тудугжунуң мергежилинге оларны чаңчыктырып өөредириниң талазы-биле дээштиг ажылдарны чорудары трестен негеттинип турар.

«Шагонартяжстрой» тресттиң удуртукчулары болгаш аңаа хамаарышкан механизастаттынган колонналарның инженер-техниктиг ажылдакчылары тудуг объектилеринче кичээнгейни улам күштелдирип, тудугларны эргежок чугула материалдар-биле дарый хандырып, кадрлар-биле ажылче кичээнгейни салза чогуур.

Л. НАЧЫН-ООЛ.

ИЙИ АЙДА

Чаа Шагаан-Арыг хоорайның чөөн чүгүнде 65, 80 аал ишти чурттаар бажыңнарның ниити тудуу доозулган. Амгы үеде ук бажыңнарда монтаж ажылдарын кылып эгелээн. Ол-ла бажыңнарның чанында база 80 аал ишти чурттаар бажыңның таваан Иннокентий Карловтуң бригадазының бир звенозу салып эгелээн. Ында ажыл түлүктээн. Чоокта чаа ол бригадага баргаш, бригадирден оон коллективиниң ажыл-ижин сонуургадывыс. Ол мынча диди:

— Он бирги беш чылдың ийиги чылы онзагай. Бүгү совет улустар-биле бир демей, бистиң бригаданың коллективи ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты улам калбарткан. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 112 чыл оюнга тураскааткан Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботнигин эрттирер дугайында москвачыларның инициативазын деткип, ол хүн чаңгыс кижи дег ажылдап үнер бис.

Эптиг, найыралдыг интернационалчы коллектив эрткен ийи айда чедиишкинниг ажылдаан. Олар ийи кезек черде ажылдап турар. Бир чамдыызы чаңгыс /аал ишти чурттаар бажыңның тудуунда хаара туттунган. Тудуг материалдары-биле үзүктелиишкин чок хандырарын чедип алыр дээш бригадир бар-ла аргаларны ажыглап турар.

Социалистиг чарышта мурнап, өске тудугжуларга үлегерлиг, ажылынга кызымак, дыңнангыр тудугжулар бригадада эвээш эвес. Оларга Байлаң-оол Ооржакты, Виктор Егоровту хамаарыштырып болур.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу И. М. Карпов.
В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ТЕХНОЛОГИЯ ӖЗУГААР ЧОРУДАР

Он бирги беш чылдың баштайгы чылын «Сельхозтехника» комитеди Чадаанада районнар аразының каттышкан [illegible] ниң инженер-техниктиг ажылдакчылары, ажылчыннары багай эвес түңнелдерлиг дооскан. Ылаңгыя күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү көскүзү-биле өскен. Ук көргүзүг он чыл бурунгаар деңнел-биле алырга, ийи ажыг катап улгаткан. Ол чедиишкинге кол үлүгнү машина-трактор паркының болгаш мал фермаларын механизастаарының техниктиг хандырылга станциялары киирген.

Каттыжышкан көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын быжыглаарынга эргежок чугула материалдыг бараанарны 2471 муң рубльге сайгаргаш, ниити планның онаалдазын 103 хуу күүсеткен. Аңаа ол организацияның материал-техниктиг хандырылга баазазы улуг рольдуг болган. Баазада амгы үениң хандырылгазының дешпилгелиг аргаларын ажыглап турар. Чижээ, көдээ ажыл-агыйның чаа келген ниязы-бүрү машиналарын хереглекчилерге дораан эптээш, эдиптиргеш, ажыл-ишке ажыглап болур кылдыр чедирип берип турар. Чурттуң хөй-хөй заводтарындан хүлээп алдынган машина-техниканың үрелчээниң ведомостарын чаңгыс аай негелдеге дүүштүр тывсын келген. Артык кезектер болгаш материалдарны өй-шаанда айлар аайы-биле үлээрин чедип алган.

Бүдүн чыл дургузунда септелге мастерскаязынга түс-түс ажыл-агыйларның [illegible] белиг 170 тракторларын септээр тургаш, херек кырында 180 тракторну септеп, тракторлар септелгезиниң планныг онаалдазын ажыр күүсеткен. Ынчалза-даа тракторларының бүрүн септелгезин 94 хуу, комбайннарның — 88, автомашиналарның — 69,5 хуу боттандырган, чардынган керээ ӗзугаар ниити сайгарылга планын 99,7 хуу чедирген.

Бүдүрүлгеде эптекчилер ажыл-агыйларга бирээзи-ле 200 баш инек кирер ийи инек кажаазының, 140 баш бызаа кажаазының иштики дериг-херекселдерин дерээш, АВМ-ни тургузуп, элээн каш гаражтарга одалга системаларын киирген. Ол ышкаш Мөңгүн-Тайга районнуң Мугур-Аксы суурда төп одалга черин ажыглалга киирген. Районнуң 7 сүт-бараан фермаларының механизастаттынган кажааларынга болгаш чем болбаазырадыр цехтеринге долу болгаш агар септелгени чоруткан.

Бүдүрүлгеде мурнакчылар эвээш эвес. Оларга МТМ-ниң септелге мастерскаязының моторизи Юрий Крайнюк кывар-чаар чүүл аппаратуразының эликчи-слесары Калдар-оол Кара-Моңгуш, МТМ даргазы Иван Зайцев дээш өскелерни-даа хамаарыштырып болур. Ооң-биле кады материал-техниктиг хандырылга баазазының эргелекчилери Мария Пестова, Валентина Сидорова үлегер-чижектиг ажылдап турарлар.

Чедиишкиннер-биле чергелештир четпестерни база чок деп болбас. Ажыл-агыйда агрегат-бөлдир септээриниң дешпилгелиг аргазын бүрүн ажыглалга киирип шыдаваан. Ниязы-бүрү техниканы хүлээп алырда, техниктиг барымдаалаттынганының байдалынга даянмайн турар. Ажыл-агыйлар-биле керээ чурумун сагывас, септелгениң технологиязын хажыдар таварылгалар бар.

Септелге мастерскаязында быжыглаттынган тускай эртемниглер-биле ажылды кошкак тургускан. Ажылчыннарның билиг-мергежилин бедидеринче кичээнгей сула. Ынчангаш аңаа кылдынган машина-техника, дериг-херекселдерниң шынары күрүне стандартынга дүүшпейн-даа баргылаар. «Чыраа-Бажы», «Искра», «Хөндергей» совхозтарда нефтебаазаларның, «Тыва» совхозтуң семиртилге шөлүнде 600 баш шары кажаазының, «Октябрь 30 чылы» совхозта инек кажаазының болгаш МТМ тудугларының иштики дериишкинин кылыры болгаш «Сүт-Хөл» совхозка кормоцехти эптээри ам-даа доозулбаан. Ол чүгле ажылдарны кыска хуусаада дүргел болгаш шынарлыг кылырынга бедик-мергежилдиг эптекчи-слесарьлары дарый негеттинип турар. Ол хевирниң ажылдарының колдуун чүгле Олег Базыр-оолдуң удурткан комплекстиг бригадазы боттандырып келген. Ынчангаш ам-даа элээн каш ындыг бригадаларны бедик мергежилдиң кадрлары-биле четчелеп тургузары хүннүң сонгаарлаттынмас айтырыы апарган.

Бүдүрүлгеде бүгү-ле ажыл-чорудулгалар амгы үениң негелдезинге дүүштүр долузу-биле ам-даа механизастаттынмаан. Чижээ, материал-техниктиг хандырылга баазазында көдээ ажыл-агыйның [illegible] чүъктерин сөөртүр механизмнер, ол-ла чүъктерни ындаар-мынаар сайгарып, дажыыр тускайлаттынган хевирлерниң транспорт аймаа чок. Складтарда байдал база таарымча чок. Түс-түс ажыл-агыйлар машина-техниказын септелге мастерскаязынга эккээрге, документация ӗзугаар шыңгыы хүлээп албайн турар. Ынчангаш септеттинген техниканың шынары кудуу. Чедиртинген дузаның ажыктыы эвээш болуп турарының чылдагааны-даа ында. Черле ынчаш, ындыг болгаш комплекстиг ажылдарны чаңгыс аай технология ӗзугаар чорудары негеттинип турар.

А. МОНГУШ.

Советтер амыдыралы

АМ-ДАА ЧЕТПЕС...

О. Шынаа көдээ Соведи (күүсеком даргазы С. Артына) районнуң көдээ Советтериниң аразында чарышка чаңгыс эвес удаа тиилекчи болуп келген болгаш СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун бижиы-биле тудуп турар.

Көдээ Совет 1973 чылда тургустунган. Ол үениң дургузунда Советтиң девискээринге улуг чаартылгалар болган. «О. Шынаа» совхозтуң экономиказы быжыккан. Ооң девискээринде чуртталга, албан черлериниң тудуглары немежип турар. Эрткен ажыл-агый чылында совхоз күрүне планнарын эки көргүзүглерлиг күүседип, көргүзүг талазы-биле районда мурнакчыларның бирээзи болган.

О. шынаажылар төрээн суурун чаагайжыдып, үлегерлиг корум-чурумнуг болдурарынче күштүг угландырган. Көдээ Советтиң девискээринде чон ортузунда мөзү-шынар кижизидилгезин тургусканынга өөредиглиг чамдык чүүлдер бар.

Самагалдай, Кызыл-Чыраа көдээ Советтеринде чамдык ажылдарны чаарты тургузуп турар-даа болза, ук көдээ Советтерниң ажылында ам-даа чедир кылдынмайн, шиитпирлеттинмейн турар ажылдар бар. Кайы-даа көдээ Советтерниң күүскомнары доктаамал комиссияларның ажылын, депутаттар бөлүктериниң, көдээ Советтерниң чанында улусчу контроль бөлүктериниң ажылын, эки тура улусчу дружиналарның, эш судунуң ажылдарын негелдеге дүүштүр тургуспайн турар. Ооң түңнелинде хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, күш-ажылдың сагылга-чурумун сагывас, чылдагаан чок ажыл шагы үзер, арагалаар чоруктар районнуң чамдык күш-ажылчы коллективтеринде бар.

Чурттакчылыг черлерни арыг-шевер тургузуп, чаагайжыдар, суурлар девискээринге бөк төгер черлерни аңгылап тургузар дугайында райкүүскомнуң үндүрген шиитпирин кайы-даа көдээ Советтер чедир күүсетпейн келген. Ылаңгыя район төвү — Самагалдай, Ак-Эрик, Берт-Даг суурларда арыг-шевер негелдеге дүүшпес, бөк чыл чылы-биле четче аштаттынмайн турар. Суурлар, чуртталга бажыңнарының девискээринде ону кайы хамаанчок төп турар. Ол-ла айтырыглар-биле кады үстүкү органнарның болгаш боттарының үндүрген доктаал-шиитпирлериниң күүселдезиниң канчаар боттанып турарын контрольдап хынаарын көдээ Советтер күүскомнары ам-даа чедир күүсетпейн турар.

Чурттакчылыг черлерниң чаагайжылылгазы — Советтерниң мурнунда чугула айтырыг. Ындыг турбуже районнуң чамдык чер-чер Советтери ол чугула ажылды ам-даа негелдеге дүүштүр тургуспаан. Чижээ, Берт-Даг, Кызыл-Чыраа, Чыргаланды көдээ Советтер үстүнде айтырыгны шыңгыы кичээнгейге алза чогуур. Көдээ Советтер күүскомнары, депутаттар эрге-хүлээлгелерин долу ажыглап, ажылды бүгү талалыг чорудары чугула.

Ч. ДАЖЫВАА.

ПРОФЭВИЛЕЛ АКТИВИНИҢ ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

Профоблчөвүлелдиң комплекстиг бригадазы чоокта чаа Мөңгүн-Тайга районга кээп, ында профэвилел местномнарынга практиктиг дуза чедирери-биле ийи хүннүң семинарын эрттирген.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле сорулгалыг семинар кол кичээнгейни угландырган. Аңаа организастыг болгаш культура-массалыг ажылдар, күш-ажыл камгалалы болгаш техниканың **айыыл чок чоруунуң,** эңц-хөө ажылының, социал камгалалының, күш-ажыл хоойлужудулгазының талазы-биле түс-түс лекцияларны А. Б. Сагды, Ч. Д. Моңгуш, Э. Ш. Ондар, Ш. С. Пакчан, А. Х. Ажи олар номчаан.

Семинарга районда профэвилелдериниң ажылчын комитеттериниң, местномнарының даргалары, казначейлери болгаш албан организацияларның, ажыл-агыйларның удуртукчулары киришкен.

Семинарның киришкичилери социал камгалал айтырыгларының талазы-биле юридиктиг консультацияны үезинде боттарының ажылынга ажыктыг, хөй чүүлдерни билип алганнар.

Х. ЧУЛЬДУМ.

ИДЕПКЕЙЛИГЛЕР

Бай-Тайга районнуң «Бай-Тал» совхозунда планныг онаалдаларын эрестиг күүседип, чоңга мактадып келген чолаачылар, механизаторлар бар. Ындыгларга Арапчаң Элбек-оол хамааржыр. Бо дуржулгалыг чолаачының барган-четкен чери көвей. Абакан, Абаза, Кызыл, республиканың районнар төптери, Мөңгүн-Тайга, Кара-Хөл дээш кайын-даа бээр чүък сөөртүп турган.

Амгы үеде ол Кызылдан мал чеми сөөртүп турар. База ол ышкаш чолаачылар С. Калбак, С. Нзажаң, Тараачы, С. Сереэдар болгаш өскелер-даа багай эвес ажылдап турарлар. Трактористер Х. Доураш, Д. Хүндүс-оол, Л. Хопчак-оол, И. Маска сезоннуг үелерде эки ажылдаан, сиген, тараа, сула, сидос, хырыгыжыты малчын кодаңнарже сөөргүр ажылга идепкейлиг, эрес-кежээ чоруун көргүскен. Кодаанның бо кол кижилеринден планныг онаалдаларның күүселдези дорт хамааржыр.

Х. КАРА-ООЛ.

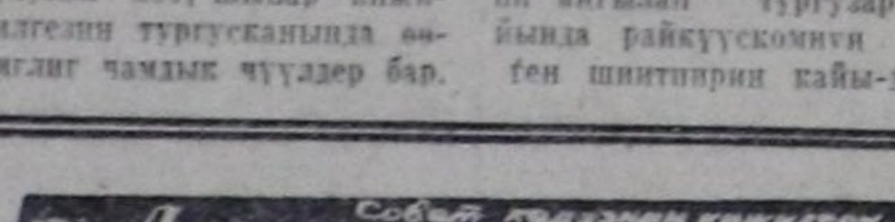

БЕРГЕ КҮС

1981 чылдың октябрь айы. Колдуунда-ла эргин артында келген кыштың соок тыныжы улам күштелип, Ишкин суунуң кыдыгларын чаактавышаан, чуга дош хемниң ортузунче калбарып бар чыткан. Малчыннар кыштагларынче көжеринге белеткенип, чурттаар бажыңнарының, кажаа-хоразының септелге-белеткелин база катап хынап көрүп тургулаан.

«Сүт-Хөл» совхозтуң хойчун кадарчызы Норжун-оол Сат кажаа, бажыңын кыштаандан чазын көжерде-ле ынак септеп, куругаг өдекти эндере бөлүп, чайын сигенин-даа элээн кезин белеткеп алган хирезинде. Алдыы-Узун-Ойже бир хүн албан-биле үнгеш, кыштааш база катап хынап көрген. Бүгү чүве белен. Чүгле көжүп кээп хонары арткан. Ынчалзажок малчынның сеткилин бир-ле чүве дүвүредип чораан: чай коптуг кандаашкынныг болгаш, оът-сиген шоолуг үнмээн, ам берге кыш дүжер болза, орукчириктен хайыы, шуут-ла тайганың тайгазы черге хөй өшкүнү канчап кыштадырыл? Улуг чүтка таваржыр чыгыдыр. Он ажыг чылдарда өшкү кадарып ажылдап келгеш, чүнү көрбедим дээр. Ынчалзадар бо хире күштүг кандаашкын Алдыы-Ишкинниң. Алдыы, Үстүү-Узун-Ойларның тайга-таңдызынга кажан-даа болуп көрбээн-не болгай деп, малчын бодаган.

Оон бээр ийи хонганда, бодалың шынап-ла эндевээн-дир дээн ышкаш, халаптыг сугтур чаъс-даа куткаш туруп кан. Кедээзинге хар, хем иштинге чаъс ийи хондур чагган. Кадарчының хоону карарып, чугаа-соодуу-даа читкен, көк шылба апарган өшкүлерин аал чоогунга бичии кадарыгаш-ла доңуруп, мырымын эрттирбези-биле өдекче киирип, муңгаш кажаага кадалап ап турган.

Хайга хай улажыр дээн ышкаш, чаъска улаштыр хар чагган туруп берген. Ынчаар үш хондур үргүлчүлээн, бичии, бар-чок оът-сигенни дөгерезин базыргаш, кырындан шилдейтир доңуруп каапкан. Өшкүнүң оът тып чиири бергедээн.

— Кыштаавыс девискээри моон, хем иштинден, таан чүгээр ыйнаан. Дүрген ынаар көжүп үнмес болза хоржок-тур — деп, Норжун-оол Шалдай-оолович [illegible] — Бөгүн дажып чедирип каайн.

Надежда Даваевна оон-биле чөпшээрешкен, кыштаага баштай чедирер эт-херекселдерин аайлай берген. Даарта мал сүрер улуска, ол-даа болза чиик алак-ла болгай. Ажыы-биле чугаалаарга, шагның дөрт эргилдезинде аъттарга чүдүрүнүн алгаш, мал одары эдерип көжүп чоруур улуста хөй, аартаар эт-херексел-даа кайда боор. Өг иштиниң эң-не чугула чүүлдерин ап чоруур-ла болгай.

Алдыы-Узун-Ойда кыштаг. «Сүт-Хөл» совхозтуң амгы Ишкин салбыры аңгы колхоз турардан бээр бо кыштаагга чеже малчын чурттап, чеже малды өстүрбээн чүве дээр. Алыс чер озалааш, тайга-сын-даа болза, одар-белчиир девискээри делгем, өшкү малга ӗзугаар-ла таарышкан. Ынчангаш дуржулгалыг малчынның ону шилип алганы-даа таварылга эвес болбайн аан. Ол маңаа хөй удаа кыштап, кадарган малын кыштап хүр-меңди ажырып келген.

Норжун-оол кыштаанга көжүп келгеш, идегээни хей болганын хомудал-биле эскерген. Хар дискек караан ашкан, узун уннуг резина идиктериниң хоннузундан үстүнүп турар. Өшкүлер хамаанчок, шала чолдаксымаар кадарчының безин кылаштаары бергедээн.

Чүм харны калбак ыяш хүүрек-биле эжип тургаш, орукту үндүргеш, өшкүлерни мээс чарыкче хай дээрге, оруктуң ужунга баргаш, бөлдүнчү бээр, башкылыгларын бичии бурунгаарлааш, терең харга дүжүп, даг бажынче көрүп алган алгыржып тургулаар. Ынчалдыр мөлдүк-калдык бичии када оътташ [illegible] киирген.

Каш хонукта ынчаар хламчылаан. Хүнүн чыгыы бичиилен чаап, хар улам-на улгадып орган.

— Херек бергедээн чүве-ле-дир. Маңаа үр олурар болзувусса, өшкүлеривис дораан арып-дорун, чудап-кырлып эгелээр-ле-дир — деп, малчын бир-ле хүн муңгаргай чугаалаан. — Хар-чамы чуга черже — иштикче көжүп алырының аргазын даргалардан дилеп, шынаа киргеш келийн.

Чорук дораан-на чогуй [illegible] кындыг белен чүве кайда боор. Хем бажының аалдарын шуптузун дүвү-далаш-биле иштикче көжүрүп бадырган, олар хостуг кыштагларын дөгерезин ээлешкен болган. Чүгле хойжу Б. Саттың кыштааның одар-девискээри болур Даргын бажында чоокку чылдарда улус-даа чурттавайн турган эрги кыштаг ээн арткан. Чериниң хая-дажы, кадыр-берти-ле копчуг. Узун-Ойга канчап-даа деңнээр арга чок. Ам канчаар, маңаа-даа болза, кээп кыштаар-дыр ийин деп, Н. Сат шиитпирлээн. Ынчалза-даа...

АМЫДЫРАЛДАН — ДУРЖУЛГА

Амыдырал өөредир, амыдыралдан өөренир. Эки арга-дуржулганы-даа оон алыр, кызымаккай күш-ажыл-биле мөөңнээр.

Норжун-оол Сат малчыннап келген амыдыралында өшкү малды өстүреринге дыка мергежээн, байлак дуржулганы чыып алган. Ол дугайын сонуургап айтырар болзуңарза, малчын боду-даа, кадайы Надежда Сат-даа ажыт-чажыт чокка чугаалап бээрлер.

— Кандыг-даа малдың эки, хүр-меңди болуру оон күш-деңгилдезинден, ажаалда-кадагалындан хамааржыр дээрзин малчын бүрүзү эки билир — деп, Н. Сат чугаалаар.

Алдыы-Ишкин хемниң үстүкү девискээри совхозтуң Кызыл-Тайга салбырынга хамааржыр. Н. Сат ол салбырның малчыны кижи болганда, ишкинчилерниң одар-белчиириниң туразы-биле ээлээр эрге ында чок. Ынчангаш эп-чөп-биле чугаалашканы дээре.

— Ам канчаар дээр, кедээр кыштагга кээп хонуп ап-тыр сен ийин. Одар-девискээривис улуг кызавас, ажырбас боор оң — деп, Норжун-оолдуң ол дилээнге Ишкин салбырының хойжузу Байыр-оол Сат харыылааш, улаштыр мынча дээн: — Өске-башка улус эвес бис. Чаңгыс хемни дургаар кады-кожа чурттап, хөй чылдарда малчыннап-даа келдивис. Сен бергедээнде, мен дузалаар, мен бергедээнде, сен дузалаар — ол дээрге кайы-кайывыстың-даа хүлээлгевис-ле болгай.

Ийи хонганда, Н. Сат Узун-Ойдан көжүп бадыпкан...

— Ынчаарга өшкү малдың төлүн хөй алыр деп бодаар болза-даа, чайын эки оът-сигенниг тайга черлерге одар солуп көжүп чорааш, чаа семиртип алыры онза чугула. Күжү шыырак өшкү төлгүр-даа, сүткүр-даа болур.

Бис часкаар чайын, өшкүвүстү шупту оолдадып дооскаш, дүгүн кыргааш, Узун-Ойдан көжүп баткаш, хем иштинче. Шивилиг-Аксынга муңгаш кажаалыг чуртувуска кээр улус бис. Ынчан чаъс-тал-бораннаэ, чүвениң байдалы бергедей берзе, тас өшкүлерни муңгаш кажааже киириптерин бодап, аңаа алды ай чаазынга чедир чыдар апаар. Оон соонда чайның изин чоокшулап орда, Алдыы-Каргал тайгазынче чайлаглап көжүп үнүптер бис. Аңаа тайганың эң-не чүм оъттуг черлерин дилеп, боттаныптаа чоруп тургаш, өшкүнү эки семиртип алыр кижи мен. Август төнчүзүнде тайгадан көжүп баткаш, хем кудуудур Ээр-Каът деп черге келир. Аңаа он ай чаазынга чедир тургаш, оон катап Ишкин иштинде күзээвиске кээп хонар бис. Оон улаштыр кыштагже үнер. Көрүнер даан, чаңгыс чай иштинде безин чеже катап көжер, чурт солуур-дур бис. Ооң кол-ла сорулгазы малды кышка удур эки семиртип алыры дээрзин дем чугаалаадым. Көргүзүүвүс эки болуп келгениниң бир чылдагааны ында ийин.

Өшкү төрүй берген үеде ажылды канчаар таарыштырып алырын, чаш апайларны канчаар ажаар-тежээрин Надежда Даваевна мынчаар тайылбырлап, чугаалаар:

— Кандыг-даа малчын кижиге мал оолдаашкыны — чымыштыг ажылдың үези. Ол ойде улуг сакманчыдан хөй чүүлдер хамааржыр. Өске сакманчылар-биле эп-найыралдыг болуп, оларның ажылын таптыг таарыштырар, организастаар. Эрткен чылын Лариса Сат, Раиса Моңгуш, Уйнукпаа Ооржак база мен дөртелээн ынай ыдып турдувус. Аныяк-чалыы болгаш, алак-бышкак чиик, ажылгыр-кежээ-даа кыстар чүве. Бистиң чыл түңнели-биле эки көргүзүглүг болуп, районнуң малчыннарының чарыжынга тиилекчи болганывыста оларның, сакманчы уругларның киирген үлүү улуг.

Х.-К. МОНГУШ.
(Улаанчылыг).

КОЛЛЕКТИВТИҢ КИЖИЗИДИКЧИ КҮЖҮН УЛАМ БЕДИДЕР

Ажыл-ишчилерниң коммунистиг кижизидилгезинге күш-ажылчы коллективтерниң ролюн моон-даа соңгаар улам бедидериниң дугайында айтырыгны СЭКП Кызыл райкомунуң VI пленумунга чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди партия райкомунуң секретары Л. А. Бедарева кылган.

Идей-политиктиг кижизидилге айтырыгларын хүн бүрүнүң хайгааралынга ап турар бүдүрүлгелер, бригадалар, сүт-бараан фермаларының саны районда немежип орар. Саанчылар, инек кадарчылары, хойжулар, механизаторлар болгаш өске-даа ажыл-ишчилерге күш-ажылчы коллектив түгле бүдүрүлге чери эвес, а кижизидилге айтырыгларын шиитпирлээр кол участок болуп турар.

Ылангыя «Тиилелге» совхозтуң парткому, дирекциязы, хөй-ниити организациялары күш-ажылчы коллективтерниң ролюн кижизидилге айтырыгларынче углап, ажыл-ишчилерниң күжүн бүдүрүлгениң ажыктыын экижидеринче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче мөөңнеп келгени элээн үре-түңнелдиг болган. Ооң уламындан ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар участок, бригада бүрүзүнде тургустунган.

Совхозтуң сүт-бараан фермазында 50 ажыг кижи ажылдап турар. Коллектив кежигүннери аразында социалистиг чарыштыг. Ажылды канчаар эки организастаарыл, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын эң шыңгыы камнаар дээш чүнү кылыр ужурлугул деп айтырыгларны тодараткаш, ону социалистиг чарыштың негелделеринде киирген. Чарыштың түңнелин бүдүрүлге хуралдарынга түңнеп үндүрүп, тиилекчилерге шилчиир вымпел база акша шаңналын тывыскан турар.

Бүдүрүлге болгаш хөй-нииттиң ажылынга кижи бүрүзүнүң идепкейин бедидеринге чугула чүүлдерниң бирээзи—мергежил талазы-биле өзүлдези бедидери. Саанчыларның, бызаа ажаакчыларының, инек кадарчыларының 38 хуузу эң бедик мергежилдиг. Ферма коллективиниң бүгү кежигүннери коммунистиг күш-ажылдың школазында хаара туттунган.

Күш-ажыл болгаш хөй-нииттиң чурумун үрээр чорук-биле эптеш чок байдал улам чидии-биле тургустунган. Политинформация, лекция болгаш беседаның-даа утка-шынары амыдырал-биле сырый холбаалыг апарган. Шак, хүн бүрүзүнде кымның канчаар ажылдааны, бодун канчаар ап чорууру хөй-нииттиң кичээнгейинде болу берген. Кижизидилге, бирги ээлчегде, профилактика ажылы дээштиг апарган.

Кижизидилге ажылынга коллективтиң ролюн көдүргениниден, ооң үнүн ажыглаашындан ажылдан үнер-кирер, ажыл шагында арагалаар, күш-ажылдың сагылга-чурумун база хөй-нииттиң корум-чурумун үрээр чоруктар эвээжээн. База ол ышкаш сүт-бараан фермазы сүт бүдүрериниң база ону күрүнеге садарының ийи айларының планын күүсеткен. Ферма эргелекчизи Б. О. Монгуш, партбөлүк организакчызы О.-С. Б. Хертек, комсорг Н. М. Ондар, зоотехник В. М. Ликчар олар коллективке даянып, кижизидилге ажылынга идепкейлиг киржип, багай эвес ажылдап турарлар.

«Тиилелге» совхозтуң машина-трактор мастерскаязы, «Тере-Хөл» совхозтуң Балыктыг хойжу бригадазы, «Көк-Тей» совхозтуң куш фабриказы, КМК-62-ниң шеверлекчилер бригадазы болгаш өске-даа коллективтерниң ажылы дыка экижээн. Ылангыя куш фабриказының профэвилел, хөй-ниити организацияларының ажылының ажыктыг чоруу көдүрүлген. Улусчу дружина болгаш эш хуу судун коммунистер Н. Г. Ткачева, А. С. Сирюкин багай эвес удуртуп келген.

Бүдүрүлгениң он-он хоочуннары дагдыныкчы шимчээшкинче хаара туттунган. КМК-12-де Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу А. А. Черепанова, «Тиилелге» совхозтуң хову-трактор бригадазының бригадири, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Д. С. Дандар болгаш өске-даа эштер аныяк ажылчыннарның дагдыныкчылары болуп, оларга күш-ажылчы үлегерин көргүзүп келген.

Ындыг-даа болза чамдык күш-ажылчы коллективтерниң кижизидикчи ролю ам-даа чуду болуп артпышааның, илеткелчи, санал берген коммунистер шүгүмчүлекчи ёзу-биле демдеглээн. «Кара-Хаак» совхозтуң машина-трактор мастерскаязында 65 механизатор болгаш инженер-техниктиг ажылдакчы хаара туттунган. Бо улуг коллективтиң идей-политиктиг кижизидилге ажылын партком секретары С. Д. Ховалыг, кожээ Советтиң күүскомунуң даргазы О. С. Доржу, совхоз директору В. Б. Ярмольник дээштиг кылдыр тургузуп албаан. Ооң уламындан мында бактаагаан коммунистер Ч. Долзат, К. Салчак, О. Өшкүлүг, Н. Салчак партийжи харысалгазын уттуп, орта ажылдавайн, ажыл шагы үзүп келген. МГМ-де профэвилел база комсомол организациязы, улусчу контроль болуу шуут ажылдавайн турар. Бүдүрүлге хуралдары эртпестээн.

«Көк-Тей» (директору Ю. А. Кривенко), «Кара-Хаак» (директору В. Б. Ярмольник) совхозтарның болгаш чамдык өске-даа ажыл-агыйларның удуртукчулары база специалистери коллективтер, ооң хөй-ниити организациялары-биле кошкак харылзаалыг ажылдап турар.

Бүдүрүлгеге эң кол кижи—ажылчын. Ооң билиг-мергежилинден, ажылга харысалгазындан, идей-политиктиг кижизидилгезинден планныг онаалдаларының күүселдези дорт хамааржыр. Кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруун кызырар, чаа болгаш быжыг коллективтерни тургузар талазы-биле «Көк-Тей» совхозта (директору Ю. А. Кривенко) ажылга ам-даа чогуур негелдеге четпейн турар.

«Тере-Хөл» совхозтуң партком секретары О. Ондар, «Тиилелге» совхозтуң директору В. Оюн, «Х Улуг хурал» совхозтуң саанчызы Т. Болдук, КМК-2-ниң начальниги Л. Фаптюшин, «Шамбалыг» совхозтуң ажылчын комитединиң даргазы Д. Мылдык болгаш өскелер-даа санал бергени, күш-ажылчы коллективтерниң кижизидилге ажылынга ролюн улам бедидерин чугулалап, бо талазы-биле черчерде бар дуржулганы долузу-биле ажыглап, бар четпестерни эдер талазы-биле чүнү кылза эки дээрзин чугаалааннар. Чугаалашкан айтырыг талазы-биле хемчеглер айыткан доктаалды СЭКП райкомунуң пленуму хүлээп алган.

А. ОКСУР.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ТАЙБЫҢНЫҢ САЛЫМ-ЧОЛУ ДЭЭШ ХАРЫЫСАЛГА

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң совет профэвилелдер съездизинге болгаш Ташкентиге байырлалга чугааларында көдүрүлген чаа чугула тайбың инициативаларны СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылдап кылганы 80 чылдарга Тайбынның совет программазының дүрүм ёзугаар уламчылалы болгаш хөгжүлдези кылдыр, тайбыңның салым-чолу дээш бедик харысалганың илерели кылдыр даштыкы парлалганың дыка хөй органнары болгаш политиктиг көскү ажылдакчылар үнелеп турар.

СОФИЯ. Тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаары дээш кымның ёзулуг демисежип турарын, бодунуң дерзии политиказы-биле тайбыңга, айыыл чок чорукка кымның кыжанып турарын Л. И. Брежневтиң көдүрген инициативалары делегейниң хөй-ниитизинге бүгү тодазы-биле база дагын көргүскен деп, Болгарияның **«Работническо дело»** солуну бижээн. Ол инициативалар Европаның болгаш делегейниң айыыл чок чоруунуң айтырыгларының нарын комплекизинге чаа болгаш чугула боттуг чүүлдү киирип, олар Европага ядролуг чепсектиң арсеналдарын кызырарынга болгаш делегейниң амгы дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынга кайы-даа талага таарышкан үндезинниң дилеп тыварынга боттуг салыышкын болуп турар.

БУДАПЕШТ. Совет профэвилелдер съездизинге эш Л. И. Брежневтиң үндүрген саналдары — СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң тайбыңга ынак чайгылыш чок угланыышкынының чырыткылаңчак херечизи-дир деп, ВСАП ТК-ның кежигүнү, Профэвилелдериниң бүгү-венгр чөвүлелиниң чиңгине секретарының оралакчызы **Шандор Якаб** медеглээн. Ам делегейниң миллион-миллион ажылчы чоннарының чүректери тайбыңның салым-чолу дээш, даартагы хүнү дээш дүвүрээзин-биле долдунган. Ол дүвүрээзин кижи төрелгетенниң келир үези дээш харысалгазын оскунган АКШ-тың болгаш барыын талакы өске-даа чурттарның политиказының уламындан болдунган. ССРЭ-ниң тайбыңга ынак инициативаларын венгр ажылчы чоннар бүрүн деткип, тайбың дээш, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар болгаш чепсегленишкинниң дүжүрер дээш демиселге СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң шылгараңгай салыышкынын бедик-биле үнелеп турар.

Совет удуртукчунуң Ташкентиге чугаазы Азия диптиде тайбыңның болгаш доктаамал оожургалдыг турарының зоназы болдурарын ССРЭ-ниң кайы хире улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турарын бүзүреңдиг херечилээн, ол чорук делегейниң бүгү байдалын экижидеринге чаагай салдарын чедиририн Венгрияның **«Непсабадшаг»** солуну айыткан.

ПЕКИН. Л. И. Брежневтиң Ташкентиге чугаазының совет-кыдат харылзаалар дугайында кезээн Кыдаттың массалыг информациязының органнары доңчулап парлаан. Ооң-биле чергелештир КУР-нуң даштыкы херектер министерствозунуң төлээлекчизиниң Кыдат «ССРЭ-ниң тоңаргай хөделишкиннериниң болгаш базымнарын» барымдаалап көөр хөоннүг дээп сөстерин парлалгада көргүскен.

ТОКИО. Японияның болгаш ССРЭ-ниң аразынга быжыг чаагай кожа-хелбээ харылзааларны база ийи талага ажыктыг калбак кады ажылдажылганы доктаадып тургузарынче кыйгырган Л. И. Брежневтиң чугаазынга байыр чедирип турар бис деп, политиктиг көскү ажылдакчы, чагырыкчы либерал-демократтыг партияның парламентиниң депутады, япон-совет найыралдың парламент ассоциациязының даргазы **Хирохидэ Иенда** медеглээн. Япон-совет харылзааларны быжыглаары болгаш хөгжүдери, чаагай кожа-хелбээ турарының кайызынга-даа ажыктыг кылдыр кады ажылдажырының болгаш бүзүрежилгениң идегелдиг харылзааларын доктаадып тургузары Азияга болгаш бүгү делегейге тайбыңны база оожургалдыг доктаамал болур чорукту херээнге чугула салыышкын болур дээрзинге бүзүреңдиг бис деп, япон парламентарий чугаалаан. Ол харын япон-совет найыралдың бистиң парламент ассоциациязының ажыл-чорудулгазының кол сорулгазы болуп турар.

Ынчалзажок улустар аразынга тайбыңның болгаш кады ажылдажылганың дайзыннары чепсээн канчаарга-даа салбааннар. Барыын талакының, ылангыя АКШ-тың парлалгазының реакцылыг органнары Л. И. Брежневтиң көдүрген саналдарының делегейниң хөй-ниитизинге чедирген ханы салдарын суларадыр дээр оралдажыышкыннарын кагбаан, олар чаа совет инициативаларның утказын хажыдарып, оларны Москваның «суртаалчы кажарлаашкыны» кылдыр көргүзерин кызыдып турар.

(СЭТА).

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМНИҢ ПРИНЦИПТЕРИНГЕ

ХАНОЙ. Вьетнамның Коммунистиг партиязының V съездизи ажылын дооскан.

Партияның болгаш чонун чаңгыс эптиин, ВКП-ниң моон соңгаар-даа СЭКП-биле болгаш Совет Эвилели-биле, социалистиг дем каттыжылгазының өске-даа чурттарының акы-дуңма партиялары болгаш улустары-биле бузулбас найыралды база интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарының оруу-биле баар деп шиитпирлиин съезд көргүскен. Иштики болгаш даштыкы политиканың талазынга Вьетнамның Коммунистиг партиязының чиңгине шугумун шуулганның киржикчилери бүгү-ниити чүүлдүгзүнүн көрген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачев баштадыр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының делегациязы, коммунистиг болгаш ажылчын өске-даа партияларның, улусчу-революстуг болгаш демократтыг партияларның, национал-хосталгалыг шимчээшкиннерниң төлээлекчилери съездиниң ажылынга киришкен.

Түңнел хуралга делегаттар ВКП ТК-ның отчёт илеткелиниң талазы-биле резолюцияны хүлээп алган. Сөөлгү беш чылда политиканың, экономиканың, шериглиң, культураның болгаш дипломатияның талазынга партияның ажыл-чорудулгазын ында чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүг деп көрген. Бүгү партияны болгаш бүгү вьетнам улусту боттарының хүрээлениң сырый каттыштырарынче база күжениишкиннерин социализмни улам ынай тургузарынче болгаш төрээн чуртту камгалаарынче, Совет Эвилели-биле, Лаос, Кампучия-биле, социалистиг өске-даа акы-дуңмалышкы чурттар-биле дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазын болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганы быжыглаарынче угландырарынче кыйгырган.

«Беш чылда (1981-1985 чылдарда) болгаш 80 чылдарның үезинде экономиктиг база социал хөгжүлдениң кол угланыышкыннары, амгы болгаш алыс сорулгалары» деп илеткелди чүүлдүгзүнгеен резолюцияны хүлээп алган. Ук илеткелди съезд беш чыл планын болгаш дараазындагы чылдарның планнарын ажылдап кылырынга партияның директивазы кылдыр тодарган.

Партия тургузуушкунунуң дугайында ВКП ТК-ның илеткелин чүүлдүг деп көрген. Партия хүрээлениң политика, идеология болгаш организас талазы-биле быжыглаарының, марксизм-ленинизмниң принциптеринге үндезилээш, партияның ангы талазы-биле болгаш авангардчы характерин күштелдиреринин, ниитилелге партияның дайынчы шинээлиг болгаш удуртукчу ролюн бүгү хемчег-биле бедидеринин сорулгалары ында салдынган.

ВКП Төп Комитединиң съезд ТК-ның 116 кежигүнүг болгаш кежигүннериңге 36 кандидат составтыг кылдыр соңгаан.

ВКП ТК-ның бирги пленуму ВКП ТК-ның Чиңгине секретарынга Ле Зуанны чаңгыс үн-биле соңгаан.

Түңнел сөс чугаалааш, Ле Зуан коммунистерниң шуулганы партияның болгаш вьетнам улустуң амыдыралынга улуг болуушкун болуп, улам бурунгаарлаашкынның улуг болгаш өйү келген айтырыгларын шиитпирлээриниң угланыышкыннарын, оруктарын ажылдап кылып, бодунуң чугула сорулгазын күүсеткенин онзалап демдеглээн. Съездиниң бүгү ажылы бистиң бүгү партиявыстың чаңгыс эп-сеткилдиниң болгаш сырый каттыжыышкынының чырыткылаңчак көргүзүү болган деп, ол медеглээн.

Партияны болгаш чонну съезд төөгүлүг шиитпирлер-биле чепсеглээн. Революцияның чаа үе-чадазының хүн айтырыы — съездиниң салган сорулгаларын күүседиринче бүгү чонну болгаш армияны мөөңнээри. Бистиң мурнувуста берге болгаш нарын сорулгалар турар. Ынчалза-даа Президент Хо Ши Минниң чагыы бүрүн күүседиринер дээрзинге быжыг бүзүреңдиг бис. Бистиң бурунгаар шимчээшкиниивисти кандыг-даа моондактар ара доктаадып шыдавас деп, Ле Зуан онзалап айыткан.

Ол съезд хагдынган деп чарлаан. Хуралдар ордузунуң залынга «Интернационал» чаңгыланып үнген.

ВКП-ниң V съездизиниң доозулганынга холбаштыр найысылал чурттакчыларының хөй муң кижилиг митингизи Ханой стадионунга болган. Коммунистер шуулганының шиитпирлерин бүрүн деткип турарының дугайын ооң киржикчилери медеглээн.

И. МАСЛЕННИКОВ,
А. МИНЕЕВ,
СЭТА-ның тускай корр.

НХФ-НИҢ КОЛ КОМАНДЫЛАЛЫНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

МАНАГУА. (СЭТА). Сальвадорга «соңгулдалар» болган дижир хоозун чүве дугайты Национал хосталганың Фарабундо Марти аттыг фронтузунуң кол командылал чери медеглел тараткан.

Тура халышкаңнарның күчүлүг дайын чорудулгаларының болгаш чонга удур араатаңзыг дерзии, соксаал чок үүлгедишкиннериниң байдалдарында Сальвадорнуң хаанныг өлүрүкчү хунтазы эрткен воскресеньеде бодунуң «соңгулдалар» дижир чүвезин эрттирген деп документиде чугаалаан. Ол хүн Сальвадорнуң чону болгаш делегейниң бүгү хөй-ниитизи Рейганның администрациязының болгаш шериг диктатуразының чонга удур, дерзилекчи ёзу-чурумну хоойлужударынче болгаш бистиң чуртувусче чепсектиг халдаашкынга чыдагаан белеткээринче угланган чаа кажарлаашкынының херечизи болган.

«Соңгулдалар» эртип турган ол-ла шактарда ол «соңгулдаларның» дуаазы-биле бодунуң догуннаашкынын агартырын оралдажып турар кембуруулуг бөлүк Апопа суурнуң чурттакчы чонун кара туразында аажылап дорамчылаан болгаш Усулутан хоорайга ажылчыннар кварталдарын бомбалаан.

Амгы үеде ол «соңгулдалар» дижир чүвениң дугайында сан-медээлерни таарыштыр өскертип алырының оралдажыышкыннарын кылып турар, ынчалзажок соңгулда участоктарынга чүгле чагырыкчы аңгыларның төлээлекчилери болгаш диктатураның чалчалары эки тура-биле келгени эки билдингир. Бадылаашкыннар шериглерге эжелеттирген чүгле ындыг районнарга болган.

Сан-Сальвадорга болгаш чурттуң өске-даа хоорайларынга тура халышкыннар кыштыгып үнген. Оларның киржикчилери НХФ-ниң дайынчыларының дайын чорудулгаларын деткип бергеннер. Тура халышкаңнар сөөлгү үеде кашы-даа чугула тиилелгелерни чедип ап, бедик дайынчы аргалыын болгаш сынып дивес революстуг сагыш-сеткилдиин көргүскен деп документиде демдеглээн. А хунтаның шериглериниң шинек чогу болгаш саңдаралдыы улам тода болуп бар чыдар.

НХФ-ниң отрядтары тиилелгелиг төнчүге чедир тулчур. Сальвадорнуң чону национал хосталганы, социал чөптүг чорукту болгаш тайбыңны катап тургузарын чедип албаан шаанда демиселди доозулбас.

Сальвадор улустуң өлүрүкчүлерин хай дээринче болгаш ол чуртче даштыкы шериг халдаашкынын болдурбазынче делегейниң хөй-ниитизин хосталганың Фарабундо Марти аттыг фронтузу кыйгырган.

Бангладеш — делегейде эң-не хөй чоннуг чурттарның бирээзи. Черниң хөрзүн-довураа байлак-даа болза, ооң кодээ ажыл-агыйы ындыг улуг ажык-дузаны бербейн турар. Ынчангаш кодээ ажыл-агыйны сайзырадыры, национал үлетпүрнү хөгжүдери—ол чурттуң мурнунда эң чугула сорулгалар болуп турар. Бангладеш Улус Республика чоокта чаа национал байырлалы — Хамаарышпас чорук хүнүн он бир дугаар демдеглээн. Хамаарышпас чорукту чедип алганының соонда эрткен чылдар бангладеш улуска шыңгыы шылгалда болуп келген. Чурттуң улус ажыл-агыйын катап тургузуп хөгжүдеринге Совет Эвилелиниң калбак дузаламчызын олар эки билир. Капиталистиг күрүнелерден хамаарылганы узуткаар, кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дээш ол чуртта хөй чүүлдерни кылып турар.

Бангладеш Улус Республиказының найысылалы—Дакканың кудумчуларын кезээде-ле чон долган, дааш-шимээниг турар (чурукта). Ында эң-не нептереңгей транспорт бооп турар чадаг-тергелиг улаачылар хоорайда муң-муңу-биле караннадып халдып-ла турарлар.

Камера Пресс—СЭТА-ның фотозу.

КНО-НУҢ ТУСКАЙ КОМИТЕДИНДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чурттар аразынга харылзааларга күш ажыглаарын болдурбазының принциптериниң ажыктызын күштелдирер талазы-биле КНО-нуң тускай комитединиң бешки сессиязы ында ажыттынган.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXI сессиязы 1976 чылда Совет Эвилелиниң саналдааны ёзугаар «Чурттар аразының харылзааларынга күш ажыглаваазының дугайында Бүгү-делегей керээзин чарар дугайында» резолюцияны чүүлдүг деп хүлээп алганы билдингир. Национарның каттыжыышкыны ону хүлээп алырда, делегейниң ындыг керээзин чарар чорук КНО-нуң кежигүнү күрүнелерниң күш ажыглавас дугайында ниити хүлээлгелерин тодарадырынга ажыктыын барымдаалаан. Ындыг делегей эргелериниң дугайында документиниң ажылдап кылырын КНО-нуң Кол Ассамблеязының шиитпири-биле тургусткан тускай комитеттен даазкан.

Социалистиг күрүнелер, ол ышкаш хөгжүп эгелеп турар чурттарның хөй кезии ол комитеттиң ажылынга дораан-на идепкейлиг киржип эгелээн. Ынчалза-даа АКШ-тың болгаш оон эвилелчилериниң талазындан ук комитет улуг шаптыктаашкыннарга таварышып турар. Ол дээрге күш ажыглавас дугайында делегей керээзин АКШ-тың күзевейн турарының херечизи-дир.

ЧЭЭЛИГЕ БАРААН АЛГАШ...

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бадылааны «Бараанны чээлиге садарының инструкциязынга» үндезилеп, чурттакчы чонга херегл ээн бараанны чээлиге садыг четкилери садып турар. Ооң негелделерин долу күүседири садыг шугумунуң ажылдакчыларының, садып алыкчыларның болгаш албан организацияларның удуртукчуларының хажыдып болбас хүлээлгези. Ол ёзугаар ажылчыннарга, албан-хаакчыларга, пенсионерлерге, студентилерге бараанны чээлиге садып болур. Ынчан чээлиге бараан ап турар кижи ылап-ла турум чурттап турар черлиг, доктаамал ажылдыг болуру албан. Ынчангаш ажылдавайн турар ийикпе, азы чурттап турар чери билдинмес, түр азы сезоннуг ажылдарда кижилерге бараанны чээлиге садары көрдүнмээн.

Бараанны чээлиге алырының чуруму кандыгыл? 150 рубль өртектиг бараанны 6 ай хуусаа иштинде төлээр кылдыр чээлиге, 150 рубльден өрү өртектиг бараанны 12 ай иштинде, а даараныр машина, пианино дээн чижектиг бараанны чээрби дөрт ай иштинде төлээр хуусаалыг ап болуру көрдүнген.

Бараанны чээлиге садып турар үеде садып алыкчы кижи ол бараанның өртээниң 20-25 хуузун ынчан туда төлээш, ооң соонда херегл ээн бараанның алыр эргелиг. Чээлиге бараан садып алыр мурнунда, садып алыкчы кижи ажылдап турар черинден, өөредилге черинден, райкүүскомнуң социал хандырылга килдизинден айда ап турар ортумак шалыңының, стипендиязының, пенсиязының хемчээлиниң дугайында шынзылганы кылдыртып алыр. Администрация чери ол организацияга 6 ай чедир ажылдаваан кижиге шалың дугайында шынзылга бербес, а дээди болгаш ортумак өөредилге чери дооскан аныяк специалистерге, бир организациядан өске организацияга шилчилге-биле келген кижилерге бир ай ажылдаан соонда, шалың дугайында шынзылга берип болур. Күүседир хуудус ёзугаар шалыңының 50 хуузун тыттырып турар кижиге чээли-биле бараан сатпас.

Албан организация чериниң удуртукчузу, кол бухгалтери ажылчынга бараанны чээлиге садарынга хамаарыштыр шынзылганы бергеш, шыңгыы харысалгалыг болуп, ооң учёдун тускай журналга чорудуп, шын тургузар хүлээлгелиг. Садып алыкчы алган бараанының өртээниң 20—25 хуузун төлээн соонда, арткан төлээр ужурлуг өрезин садып алыкчы биле садыгның аразында чарган даалга-хүлээлге ёзугаар айыткан хуусаазының иштинде ай санында төлеп турган, шуптузун үзе төлээр хүлээлгелиг. Садыг биле садып алыкчы даалга-хүлээлгени ийи хуу кылдыр тургузар, ооң бирээзи садып алыкчының ажылдап турар организациязынга баар, өскези — садыг организациязынга артар. Даалга-хүлээлгени чарып, ат салган соонда, ол керээ ышкаш күштүг. Албан организацияларның бухгалтериязы даалга-хүлээлге ёзугаар садып алыкчыдан өрени тырткаш, ай санында садыг организациязынга күрүне банкызын дамчыштыр шилчидер. Даалга-хүлээлгеде айытканы ай санында төлээр хүлээлгезин күүсетпес ийикпе, азы үзе төлээр хуусаазын эрттириптер болза, садып алыкчы кижи өрезинге немей 0,2 хуудан 5 хуу чедир хөөнү садыг организациязынга төлээр апаар. Бир эвес чээлиге бараан садып алган кижи ажылындан халажыр апарган болза, ооң төлээр ужурлуг өрезин бухгалтерия дөгерезин тырткаш, садыг организациязынче шилчидер. Ажылындан халашкан кижи өрелиг болуп артар болза, 5 хонук хуусаа иштинде администрация садыг организациязынче даалга-хүлээлге-биле кады ук хамаатының ажылдан халашканының дугайында шынзылганы чорудуп бээр.

Чамдык албан организацияларның удуртукчуларының болгаш садып алыкчыларның талазындан үстүнде айыттынган инструкцияның негелделерин күүсетпес, ону каржызы-биле хажыдып турар таварылгалар бар. Аңаа хамаарыштыр чижектерни көргүзейн. Эрзинниң ясли-садынга кижизидикчи башкы болуп ажылдап турган З. Б. Дарган-Оюн Эрзин райпозундан чээлиге бараан садып алган турган, ол кижи өрезин үзе төлевейн, 1980 чылда-ла ажылындан халашкаш, район девискээринден үнүп чоруткан, бөгүнге чедир садыгда арткан өрезин төлевээн, а райкүүскомнуң улус өөредилге килдизи даалга-хүлээлге ёзугаар ында айыттынган түңнү ажылдан ол халажып турда шалыңындан тыртпаан болгаш район байтаар черинге ол кижиниң ажылдан халашканының дугайын дыңнатпаан, даалга-хүлээлгезин өлче чорутпаан. База чижек, Эрзинниң ыяш ажыл-агыйы черинде ажылчын Б. Деңгерниң чээлиге садып алган бараанының төлээр хуусаазы 1980 чылдың июльда-ла төнген, а Тес-Хемнең ыяш ажыл-агыйы чери 92 рубль 50 көпеек өрезин ооң шалыңындан амга чедир тыртпаан.

Район эмнелгезинге ажылдап турган К. Шожуң чээлиге бараан садып алгаш, төлээр хуусаазын 1981 чылдың октябрьда эрттирген, амгы үеде ол кайда-даа ажылдавайн турар. Эмнелгениң удуртукчулары ажылындан ол халажып турда, ооң шалыңындан 116 рубль 50 көпеекти тырткаш, райпоже шилчидер турган, өре ам-даа төлеттинмээн. Мындыг чижектер хөй.

Садып алыкчыларның-даа, албан организацияларның удуртукчуларының-даа талазындан чаңгыс ааи негелдени чылдагаан чокка күүсетпейн, ону каржызы-биле хажыдып турарының бадыткалы ол. Ындыг таварылганы болдурбазы чугула.

Я. СОЯН-ООЛ,
юрист.

КНО-НУҢ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Р. Рейганның чазааның Төп Америкада дерзии политиказын катап чорудуп турары, чөрүлдээлерни чугаалажыышкыннар-биле эвес, а шериг күжү-биле шиитпирлээринче Вашингтоннуң чүткүлү—ол диңке дүшкүүрлүг чоруктуң күштелиишкининиң чылдагааннары бооп турар. Төп Америкада американ администрацияның хоралыг үүлгедиишкиннериниң болгаш ол кавыга демократтыг база социал чаартылгаларны соксадырынче угланган оон оралдажыышкыннарының дугайында айтырыгны Никарагуаның дилээн ёзугаар көрүп турар КНО-нуң айыыл чок чорук чөвүлелиниң киржикчилериниң хөй кезии ынчаар санап турарлар.

Төп Америкада чөрүлдээлерни соксадырының болгаш дүшкүүрлүг чорукту кошкадырының оруу—чугаалажыышкыннар болгаш политиктиг быжыг хүлээлгелерни алыры болур деп, Панаманың төлээлекчизи К. Осорес чугаалаан.

Бир эвес шынныг ёзу-биле чугаалажыышкыннар кылырының оруунга «соок дайынны» чорудар болза, чер бөмбүрзээниң ол кезээнге тайбың кажан-даа тургустунмазын Гренаданың төлээлекчизи К. Тэйлор айыткан.

Мозамбиктиң, Сейшель ортулуктарының, Лаостуң, Польшаның, Нигерияның төлээлекчилери база-ла Каттышкан Штаттарның ол районга хамаарыштыр угланыышкынының буруу шапканнар.

Ол районнуң чурттарының хамаарышпас, тускайлаң чоруунга кыжаныышкынныг, хоралыг агрессчи үүлгедиишкиннерге Никарагуаның чазааның удурланып турарын билир бис деп, ССРЭ-ниң КНО-да доктаамал төлээлекчизи О. А. Трояновский чугаалаан. АКШ-тың Никарагуага удур агрессчи, интервентчи политиказы оон делегей байдалын улам дүшкүүредип, тайбыңга кыжаныглыг үүлгедиишкиннерни кылып турар ниити угланыышкынының кезии болурун ол айыткан.

В. ВАСИЛЕЦ,
Е. МЕНКЕС

Өң-баазын чечектер-биле баштарын каастап алган украин кыстар танцылап турар. Виноградтың аар салбактары оларның холдарында чайгангылаар. Украин ССР-ниң улустуң артизи Клара Балогтуң тургусканы «Виноград шөлүнде байырлал» деп ыры-хореография композициязын күүседип турары ол. «Саян» ансамбльдиң «Чайлагда байырлал» деп күүселдезин кижи чайгаар-ла сактып кээр. Аныяк малчын болгаш бедик дагларда одарлар дугайында даг чурттугларның ыры тыва ырларны сагындырар... Бистиң хөй национал-дыг улустарывыстың уран чүүлүнде чаңгыс аай, дөмейлешкек чүүлдер кайы хөй-дүр.

Закарпатьениң күрүнениң улустуң алдарлыг ниити ырының репертуарында чүгле украин эвес, орус, кабардин-балкар, словак, румын ыры, танцы кирип турар.

Коллективтиң программазының кол өзээ — улустуң аас чогаалы. Ынчангаш ол кижи бүрүзүнге онзагай, солун. Аалчылар Кызылга чүгле үш хүн ойнаан-даа болза, найыралчы ужуражылгалар көрүкчүлерге уттундурбас.

ЧУРУКТА: Закарпатьениң улустуң алдарлыг ниити ыры күүселде үезинде.

В. СЕМЕНКОВИЧИНИҢ фотозу.

Бүгү-Эвилелдиң пионер организациязының 60 чылынга

КЫЗЫЛ ГАЛСТУК-БИЛЕ

Оон бээр барык бежен чыл эрткен-даа болза, ынчан он хар чедип чораан үемде, Тывага баштайгы пионер организациязы тургустунганын, үжен чылдарның чайынында өөрүм-биле кады кызыл галстук баглаанымны мырыңай чоокта чаа ышкаш кылдыр сактып ор мен. Ынчан изиг чайын, көгү-шыгы хөлбеңнээн Хендергениң Бестиг-Кара аксынга аревэ организациязының (үүрүнүң) даргазы Түлүш Дажы-Балганның холундан ол пионерже галстукту байырлыг даңгыраавыс бергеш, хүндүткелдиг ёзу-биле хүлээп алган бис. Галстуктарны биске баглап хүлээдип тура, демги дарга мындыг чагыгларны берген чүве: силер хамыкты мурнай чаа үжүк-бижикти бодуңар эки өөренип алыңар. А оон соонда өске араттарны үжүк-бижикке өөредиринге идепкейлиг киржиңер. Арыг-шеверни эки сагыңар, ада-иеңерниң ажылынга дузалажыңар, эш-өөрүңер-биле эптиг-найыралдыг чоруңар дээн чергелиг хөй-ле үнелиг чагыгларны берген чүве.

1936 чылда Тываның улусчу революциязының 15 чыл оюн байырлаан үеде, ол байырлалды бистиң пионерге киргенивис ол-ла Бестиг-Караның чечек шыпкан шыгынга, та чүге чүве, өске чылдардан бир неделя хире эрте эрттирген. Ону сөөлүнде билген мен. чүге дээрге хөй-хөй кижилер — мөгелер, чүгүрүк аъттар, оларның мунукчулары: мраажылар, хөгжүмчүлер Кызылга барып ёзулуг, улуг байырны көөр, аңаа киржир турган чүве-дир.

„Ол байырлалды ук черниң улузу «эдерге-ле хек, базарга-ла көк» дижири Хендергеге Кызыл-Даг, Көк-Чыраа, Ийи-Тал сумуларының араттары чыглып келгеш эрттиргенин сактып ор мен. Аът бажы оргу, кижи бажы кизирт, улуг-даа, бичии-даа кижилерниң омак-хөглүү-даа, каас-чараш кеттингени-даа аажок. Ынчан мен сумунуң пионер отрядының даргазы апаргаш, хирезим-биле ол байырлалды организастажып турган мен.

Баш удур белеткеп каан, бөдүүн, дөрт буттуг индир баарын чон долдур чыглы бергенде, нам үүрүнүң болгаш суму даргалары база өске-даа мурнакчы кижилер индир кырынче үне бергеш, чыылганнарга байыр чедирип эгелээн. Аңаа пионер организациязының мурнундан чүве чугаалаарын меңээ дааскан турган. Эң-не баштай индир кырынче үнүп, хөй чон мурнунга сүрээдей-сүрээдей чүве чугаалааным ол. Пионерлерниң ажыл-ижин, ниитиниң херээнге улуг-хуузун киириштирип турганын чугаалаан мен.

Байыр-чыскаалга чүве чугаалаар мурнумда мени акым болгаш өске даргалар белеткеп турган.

Ол үеде пионерлер школаларга (колдуунда чайлаг школаларынга) үжүк-бижикке өөренмишаан, чаа, аас-кежиктиг амыдырал-чурталга дугайын чонга тайылбырлап нептередир талазы-биле нам, аревэ организацияларынга хирезинде дузалажып турган, оларга даяныр күш турган. Ынчан пионерлер залдарже агитпоходтарны организастап, арат массага оюн-концерттерни көргүзүп чоруп турду. Пионерлерниң ынак ыры «Пионер чараш» кыжын, чайын-даа ажыл-херек, поход, оюн-тоглаа үезинде өткүт-тода чаңгыланыр чүве. Ыры, ылаңгыя «Пионер чараш» ол үениң пионерлери — бистерни чаагай ажыл-херектерже, ырак-узак походтарже сорук киирип турган.

Кижиниң амыдыралынга уттундурбас болуушкуннар таваржыкылаар болгай. Меңээ база бир уттундурбас чүве болза, В. И. Ленин аттыг пионер организациязының 50 чыл оюн таварыштыр «Пионерская правда» солунга «Алдыныг-Тайганың артындыва» деп очерк демдеглелин бижээним болур. Ында тыва пионерлерниң чамдык ажыл-херектерин көргүскен мен. Ол үнген соонда бистиң улуг делгем Төрээн чуртувустуң янзы-бүрү булуңнарындан он-он чагааларны алгылаан мен. Ол дээрге Тываның каас-чараш бойдузун, оон пионерлериниң ажыл-херээн сонуургаан чылыг-чымчак сеткилин илереткен чагаалар болду. Ол чагаалар-биле кады Молдав ССР-ниң пионерлериниң меңээ үнелиг, солун белек келген. Мени А. С. Пушкин аттыг Найырал клувунуң хүндүлүг пионеринге хүлээп алган дугайында тускай дипломну болгаш кызыл галстукту белек кылдыр чоруткан болду. Пионерже чылдарымның сактыышкыннары-биле холбашкан ол үнелиг белекти өөрүшкү-маңнайлыг хүлээп алгаш, кончуг камнап кадагалап чор мен.

Бо чылдың май 19-та Бүгү-Эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязы 60 харлаар. Ол хүн оон акызы Ленинчи комсомолдуң XIX съездизи бодунуң ажылын эгелээр. Ол кайгамчык байырлалдарга уткуштур пионерже чылдарымны ала-чайгаар сактып кээр-дир мен.

В. ТАМДЫН-ООЛ,
1930 чылдарның пионери, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы.

МЕРГЕЖИЛДИ БЕДИТПИШААН

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге кодээниң культура албан черлериниң ролю улуг дээрзи билдингир. Кодээниң культура одагларының удуртукчуларының идей-политиктиг деңнелин, ол ышкаш ук культура албан черлериниң социал талазы-биле ролюн бедидер дээш билиг бедидер курстарны бо-ла организастап эрттирип турар. Эрткен чайын шак ындыг курсту Кызыл-Мажалыкка эрттирдивис, ук курстуң уланчызы — ийиги ээлчээ кылдыр Кызылга чөөн зонаның ындыг өөредилгезин курузун бирги кварталда эрттирген. Кодээ Культура бажыңнарының директорлары аңаа билиин бедиткеннер.

Курстарга лекцияларны номчуурунга «Билиг» ниитилелдиң бедик мергежилдиг лекторлары, специалистер кириш-кеннер. Культура болгаш уран чүүлдүң хөгжүлдезиниң чугула айтырыгларының дугайында илеткелдерни СЭКП обкомунуң инструктору Е. Д. Пала, культура министриниң оралакчылары А. Ф. Емельянов, В. В. Оскал-оол, республиканың эртем-методиктиг төвүнүң директору Л. М. Борисова, «Билиг» ниитилелиниң лекторлары К. Д. Бүдүк-оол, В. И. Чичинов, А. М. Эпютина дээш өскелер-даа кириш-кеннер. Курстар эрткенден бээр элээн апарган-даа болза, оон ужур-дузазының дугайында дыңнакчылар — культура бажыңнарының директорлары сеткил ханышкыны-биле демдеглеп, ажыл-херекке ажыглап турарлар.

В. И. Ленинниң идеяларын пропагандалаары, оон амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының үлегер-чижээн кижизидилгеге культура албан черлериниң ажылынга кескү черни ээлээр ужурлуг. «Ленинниң овур-хевири: баштыңчы болгаш кижи» деп темага тускай лекцияны база дыңнаан. Коммунистиг тургузуушкунун эң чугула айтырыглары-биле дыңнакчылар база таныжыкканнар.

Ынак төрээн чуртувустуң кайгамчык байырлалы ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл болур юбилейинге уткуштур театржыткан массалыг көргүзүглерниң сценарийин канчаар тургузуп, оларны организастап эрттирериниң талазы-биле хөй кичээлдерни база эрттирген. Бо дугайын Кызылдың уран чүүл училищезиниң башкызы Л. В. Доценко дыңнакчыларга таныштырган. Түңнелинде директорлар боттары сценарийниң планын тургускаш болгаш ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааткан театржыткан көргүзүгнүң сайгарылгазын чоруткан. Шак ындыг практиктиг ажылдарның дыңнакчыларга ачы-дузазы улуг.

Агитация-уран чүүл бригадаларын организастаарының, оларның программазын тургузарының талазы-биле К. Ч. Сагды директорларга ажыктыг арга-сүмезин каткан.

Кодээ Культура бажыңнарының директорлары-биле беседа үезинде, ол ышкаш дуржулга солчуп-даа турган, оларның санал-оналын өөренип көрүп турар бис. Курстарга кээп турарларның анкетазын ап алырга, ук албан черлеринде чаа ажылдаан кижилерниң барык чартык кезии, чамдыкта харын-даа 80 хуузу келбейн баар. Ол чүнү көргүзүп турарыл дээрге чер-черде кадрларның ажылдап үнер-кирер чоруунуң хөй болуп турары-дыр. Оон база бир чылдагааны практиктиг арга дуржулганы оларга ээ-шаанда чедирбейн турарында. Ажылга чаа кирген-нерге дуза чедирери-биле район төптериниң Культура бажыңнарынга стажировкаларны, семинарларны план ёзугаар эрттирери чугула. Ылаңгыя улусчу культура университеттериниң ажылын, мурнакчы дуржулганың школаларын организастаары негеттинип турар. Бо талазы-биле харылзаар ужурлуг органнар ону өөренип көөр апаар.

Л. АРТЫНА,
билиг бедидер курстарының методизи.

Театр болгаш көрүкчү

УРАН ЧҮҮЛГЕ ХАНДЫКШЫЛ

Районнар арасының телефон медээзи үзүк-соксаал чок кыңгырткайны берген. «Ажыл-ишчилерниң дааңган ажылынга харысалгазы улгаткан тудум, оларның культура талазы-биле негелдези база улгадыр чүве-дир. Бистиң совхозтуң ажылчы чону литератураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары-биле ужуражыксап турар. Чедип келириңерни дилеп тур бис». Ындыг чалалга алыры уран чүүл ажылдакчыларынга холчок өөрүнчүг болур. Ынчалза-даа хайлыг-ла чүве, ол үеде театр машина-техника-биле бергедээшкинге таваржы берген. Ол дугайында ужур-чөвүн тайылбырлап, дыңнаткан бис.

— Ол дээш сагыш човаваңар. Силерге машиналарывыс чорудуп бээр бис.

Совхоз директору Монгуш-оол Биче-оолдуң ол чалаашкынын артистер, хүлээп алгаш, оруюче дөгерипкен. Чоннуң күзели оларның талантызын улам чалгынналдыпкан дег, эвээш киржикчилиг бөлүк каш дакпыр күжениишкин-биле бичии сценага ойнаан. Совхозтуң удуртукчулары кадарчы турлагларындан, фермалардан улустарын база артистерниң оюнун көргүзер дээш эккелгилээн. Ынчангаш улус эвес клубка ийи катап оюн көргүзер ужурга таварышкан. РСФСР-ниң алдарлыг артизи Х. Конгарның, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи С. Кадр-оолдуң, артистер Р. Сөрел-оолдуң, Н. Идан-Сурунчуң, М. Зыряновтуң күүседиглери совхозтуң бот-тывынчыы артистеринге улуг салдарны чедирип, хей-аът киирген. Совхозтуң чолаачызы Төгүс-оолдуң ырызын, совхоз директору Б. Монгуш-оолдуң шүлүктерин көрүкчүлер база кайы-биле хүлээп алган. Оон шүлүктери «Улуг-Хем» альманахка, солуннар арыннарынга бо-ла парлаттынып бээр. Ону оон чаңгыс чер-чурттуглары улуг сонуургал-биле номчуп турарлар. Директор уран чүүлге болгаш спортка ынак, республиканың хоочун спортчуларының бирээзи. Ол уран чүүлге болгаш спортка ынакшылын ажыл-ишчилеринге база дамчыдып шыдаан. Чогум-на оон ужурундан сөөлгү чылдарда совхозта политика-кижизидилгелиг ажылдың шынары экижээн, суурда чурум үрээр, арага-дарыга сундугар чорук барык читкен, ажыл-агыйда чедиишкиннер немешкен.

Уран чүүлге, спортка хандыкшылдыг кижилерниң холдары-даа туттунгур, сеткили-даа сергек болур дээрзин директор бадыткай-дыр. Ол-ла бодалды кадарчы Т. Көк, хойжу бригаданың бригадири К. Сандан олар база хөгжүм-шии театрының артистери-биле ужуражылга үезинде илереткеннер.

«Хар мунгаш, ажыл бачым үеде бистиң дилээвис-биле аалдап келгеннер өөрүнчүг-дүр. Бисте амдызында базарга-ла хар, эдерге-ле хураган үе-дир. А кажан базарга-ла көк, эдерге-ле хек турар үеде база катап силерни чалаар бис» — деп, кадарчы Т. Көк баштактаны аарак чугаалай-дыр. А ындыг чалалгадан кым ойталаар боор.

Кижиниң сагыш-сеткили байлак, мөзү-шынары бедик болган тудум, чурталгага ынакшылы, ажыл-ишке хандыкшылы улгадыр дээрзиниң бадыткалын совхозтуң ажыл-ишчилериниң хүн бүрү хөглүг, сайзырап олурар амыдыралындан көрдүвүс. Экиин-даа, багайны-даа деңнелгениң дузазы-биле тодарадыр чаңгыдыг бис. Республика төвүнден хайыы, район төвүнден ырак Ак-Тал суурдан ээп чанып ора, артистер ол-ла Улуг-Хем районга болгулаан таварылгаларын сактып чордулар. Гастроль үезинде районнуң суурларынга кажан кандыг шии болурунуң чарлалдарын баш удур тараткаш, эртенгиниң-не Шагаан-Арыгның гостиницазындан хап үнгеш, кайы-бир суурга шиини азы концертти үндүрүп бергеш, ээп кээп турганнар. Бир хүн олар шии чарлаан каан суурунче бар чыдырда, орукка автобузу үрели берген. Чартык хүн иштинде септеттингеш, чадашканнар. Орай кежээ арай деп бир машинага сөөртүрүп алгаш гостиницаже ээп келгеннер. Даараазында хүннерде артистер суурларже үнүп чадаан. Үрелген автобузун сөөртүп алгаш, артистер дедир Кызылче ээп келгеннер. А «мегелеткен» суурларның чурттакчылары хомудааннар. Бо дээрге чүгле чаңгыс чижек-тир.

Эрткен чылын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели Тывага театр уран чүүлүн улам ыңай сайзырадыр дугайында доктаалында артистер гастрольга чоруп турар үеде оларга бүгү талазы-биле, ылаңгыя херек үеде, машина-техника-биле, көрүкчүлер организастаар талазы-биле дузалаар ужурлуг дээрзин айыткан болгай. Ынчалза-даа чамдык черлерде ол айтыышкын күүсеттинмейн турары хомуданчыг. Чамдык таварылгаларда дугурушкан план ёзугаар кайы-бир районче артистер үнүп турда, ол районнардан «Биске келбеңер, силерге гостиница берип шыдавас бис» деп телефоннап келир. Оон ужундан театрның планы база өскерлир.

Клуб — культураның одаа дижир. Ол кончуг-ла шын. Культура бажыңнары районнарның суур бүрүзүнде бар. Чон аңаа барып солун кино, концерттерни көрүп, лекция, беседаларны дыңнап, кежээлерни, ужуражылгаларны эрттирип турар. Бир-тээ, культураның одаа болганда, ында болуп турар ажылдарның утка-шынарындан ангыда, ону эки дерип, каастаан, арыг-силиг, чылыг, чырык болуру албан. Районнарның суурларында ам-даа соок, караңгы клубтар бар. Ындыг клубтарга ойнаары артистерге дыка-ла берге, а шии, концерт көөр дээш дывыржып, сынмаалашкан чон эндерик боор. А чамдык клубтар ай-айы-биле шоочалыг турар. Ындыг клубтар культураның одаа болуп болур бе? Ындыг клубтарның сценазындан чонга канчап театр уран чүүлүн бараалгадырыл? Бо айтырыглар гастроль үезинде артистерниң сеткил-сагыжын бо-ла дүвүредип келир. А бир эвес ол айтырыг туг черлерниң удуртур, бештаан организацияларын, оон удуртукчуларын доктаамал дүвүредип турар чүве болза, культура одаглары бодунуң дорт хүлээлгезин алдарлыг-биле күүседип шыдаар ийик.

Хөгжүм-шии театры чүгле Кызылда эвес, бүгү республикада чаңгыс-ла профессионал театр. Ында уран чүүлге байлыг сеткил-сагыжындан бердинген хоочун-даа, талантызы кидин-не чечектелиишкинде аныяк-даа артистер ажылдап турар. Олар шупту шиилерни улуг күзел-биле белеткээш, чонга бараалгадып турар. Ынчалза-даа чамдыкта (харын-даа хөй кезиинде) көрүкчүлер залында дыка эвээш көрүкчүлер олурар. Оон чылдагааны чүл? Артистер багай ойнап турар бе, азы кызылчыларның уран чүүлге ынак эвези ол бе? Ону хөй-ле чылдагааннар-биле тайылбырлап болур. Бир талазында, уран чүүлдү чон ортузунга сурталдаар талазы-биле ажыл ам-даа кошкак, уран чүүл дугайында лекция, беседалар эрттирбейн, уран чүүл ажылдакчылары-биле ужуражылгалар организаставайн турарында. Ийи талазында, ажыл-агый, албан организация удуртукчулары шупту-ла демги үстүнде чижекке көргүскенивис Жданов аттыг совхозтуң директору Б. Монгуш-оол ышкаш эвезинде. Бир эвес Кызылдың сүт заводунуң, автобаазаның, Улуг-Хем ыяш ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш өске-даа коллективтерниң удуртукчулары театрның билет тарадыкчылары чедип бээрге: «Силер биле барып ойнап турар чайывыс чок, ажылга шаптыктаваңар» — деп каржы чугаалавайн, харын боттары коллективин баштап алгаш театрга кээп, культурлуг дыштаныр ап турар чүве болза, эки-ле болур ийик. Айда коллектив ийи-чаңгыс театр барыштарга, бүдүрүлге планы күүседиринге кандыг-даа шаптык катпас, харын-даа моральдыг деткимче болуу дег. А чамдык албан организация черлериниң удуртукчуларын чалаарга, «Силерниң театрдан кижи солун чүнү көөр боор» дээнзиг кыжырымак корун каап. Ийе, чедимче чок салдынган шии, азы өске бир таарымча чок байдал-биле кажан-бир көрүкчүнүң сеткилин хомудаткан таварылга турган чадавас. Ынчалза-даа амгы хүнде республиканың хөгжүм-шии театрының чогаадыкчы-даа, техниктиг-даа күштери багай эвес ажылдап турарындан ангыда, доктаамал өзүлдеде, чаа-чаа дилээшкиннерде болгаш шиңгээдип алыышкында туруп турар. Боттарының уран талантызын чонга бараалгадыр, оон-биле чоннуң сеткил-сагыжын байыдары — уран чүүл ажылдакчыларының кол сорулгазы.

Кижилерниң хостуг шагы — ол чүгле оларның хууда эвес, а бүгү күрүнениң байлаа. А ол байлакты чоннуң угаан-медерел, мөзү-шынар хевирлээринге, сеткил-бодал байыдарынга чөп ажыглаарынче угландырары чүгле культура болгаш уран чүүл ажылдакчыларының эвес, а кандыг-даа албан организация, бүдүрүлге коллективтериниң удуртукчуларының база активистерниң хүлээлгези болгай.

Е. ТАНОВА,
республиканың хөгжүм-шии театрының директору.

агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республиканың бүргеп, аязыр, чамдык черлерге биче быскан хар чаар. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 2—7 градус чылыг болур.

Кызылга бүргеп, аязыр, чагбас. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 3—5 градус чылыг болур.

Республиканың автооруктарының чамдык черлеринге доңаттаар, чүвениң кестүрү аки.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 2-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Дугуйлар кырында бажынчыгаш». Мультфильм. 9.25 — «Томуйлаашкын». Уран-чечен телефильм. 10.35 — Бурят АССР. ниң Чита, Иркутск областың уран чүүл коллективтериниң концерти. 11.25 — Телемедээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.55 — Геологтуң хүнүнге уткуштур. Кинопрограмма: «Баштайгы болуру аас-кежик» «Дээр даг-ларының картазы». 15.10 — Сээн ленинчи библиотекаң. 15.40 — «Объектив». 16.10 — «Хөглүг нотажыгаштар». 16.25 — «Москва чоогунга ужуражыышкыннар». 16.55 — «Шевер холдар». 17.25— Узбек ССР-ниң фольклор ансамбльниң концерти. 18.00 — Чурттуң шөлдеринде. 17.40— Арага аарыының дугайында беседа.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Черниң байлаан Төрээн чуртка бараалгадыр». Тываның геология-шинчилел экспедициязының кол геологу А. А. Подкаменныйның беседазы.

МОСКВАДАН

19.25— «Катныы долгандыр». Останкино концерт студиязынга шоодуг кежээзи. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30— Кежээки аялгалар. 22.25—«Карпаты чанында хоорай». Документалдыг телефильм. 22.45—Бөгүн делегейде. 23.00—00.45— Бут бөмбүүнге ССРЭ чемпиону дээш маргылдаа. «Спартак»—«Торпедо». «Олимпийский» спорт комплекизинден дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00— Англи дыл. 12.30— В. П. Катаев. «Полктуң оглу». 4-кү класс. 13.00—ПТУ сургуулдарынга. Физика. Электромагниттиг индукция. 13.30— Совет чурулга уран чүүлү. Б. И. Пророков. 14.00— Иоганн Себастьян Бах. 14.45— Мирза Турсун-Задениң шүлүглелдери. 15.20— Телемедээлер. 15.30—17.40— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.40— «Красноярск телевидениезиниң неделязы». ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болурунга уткуштур. 18.20— Телемедээлер. 18.45— Чарлалдар. 18.50— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.00 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Хуулгаазынныг сөс». Мультфильм. 20.15—Л. Рюмин ырлаар. 20.40—«Амыдыралче ээп келген». Эртем-тайылбырлыг фильм. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—22.45— «Кырган ашак болгаш бичии уруг». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

БОДАНГАНЫ БОТКА ХЕРЕК

Ол дүне-хондур пактаан кижи мен. Район баар дээш хоорай кыдыынга машиналар «бадылап», иштимде химиренип каап, сиринейнип, «Кандыг-ла чолаачы олуртуп алыр ирги?» деп боданып тур мен. Дозуп, хол көдүрүп, доктааттпаан-даа кижи мен. Көк өңнүг «Запорожец» доктаагаш, медээлепти.

Улус мен ышкаш акшазын ижин алган сиринейнип, доңуп, дожап, чорумал машина бадылап, хилинчектенип турар эвес. Чоруур уунче автобус билеттин садып алган, омак-хөглүг чорук-ла турар болгай. Акшам, чок, ижин алган болгаш доктаапкан машинаның медээзин-даа херекке албайн, дээскинчектээн хөй ышкаш, чаңгыс черде дескиндип тур-ла мен.

«Запорожецтиң» иштинден чолдаксымаар дурт-сынныг, семис мага-боттуг, ондатра кежи бөрттүг, каракуль кежи моюндуруктуг, кара пальто тоннуг, 30 харлыг аныяк эр үнүп келгеш, «Медээлээрге-даа келбес кандаай кижи боор сен, эш?— деп мындыг. Эпчоксунгаш, «Мени медээлеп турар деп билбедим» дээш бар чыдар уумну чугаалаарымга, «Олурувут, чедирип каайын» диди.

Акшам чогундан база демги аныяк кижиниң мени эш деп турарындан эпчоксундум. Ынчалза-даа чөпшээрээнде хачаан эвес дээш машинага олуруптум. Машинаның олуттарын хөй кештеринден дааран тускай шывыглар-биле кедиргилепкен болду. Чолаачының үези хире назылыг, тонунун моюндуруун база бөргүн куу норка кежинден даараан херээжен кижи олур. Машинага олурупкаш, херээжен кижи-биле мендилештим. Оон кезек када ыыт-шимээн чок чоруп олур бис. Элээн бар чораш, чугаа эреп «дуңмаларым ырак баар ирги бе?» деп айтырдым. Машина башкарып чоруур чолаачы менче көргеш, хүлүмзүрээш: «Бисти танывас апарган кижи боор сен бе, эш?» —деп мындыг.

Чүвениң шыны херек. Оларны баштай танывадым.

Чер аразы ырак эвес-даа болза, оларны көрбээнимден бээр 10 чыл эрте берген турган. Мен олар-биле школачы чылдарымдан тура-ла эжишкилер чораан мен. «Бодумнуң ол хире чоок эш-өөрүмнү танывайн барган чөгенчиимни» кылдыр бодап келгеш, ынчан дыка-ла ыядып, эпчоксунган мен. Ынчангаш дуң боон таваржып келген эш-өөрүм-биле хөй чылдарда ужурашпаан-даа болзумза, эки-ле дыңзыдыр чугаалажып чададым. Чедер черимге машиназын доктаадыпкаш: «Чаа байырлыг! Эки ажылдап, чурттап, оваартынып, боданып көрем, эш!» дээш, өөрүм оруун уламчылап чоруптулар.

Арагалап топан чорбаан болзумза, бо эштерим ышкаш омак-хөглүг ажылдап, чурттап чоруур турган ийик мен кылдыр бодангаш, ам арага амзавас апарган мен.

Х. ОНДАР.

Кызыл хоорай.

Сонуургактарга

Хүнде-ле 150 километрни

Фойано делла Кьяно хоорай чурттуг, 68 харлыг пенсионер итали Эуклиде Презенцининиң черни долгандыр аян-чоруу доостур четкен. Эң-не улуг назылыг спортчу ол орукту чадаг-тергелиг эртип турар.

Тос ай дургузунда дээрги Презенцини Барыын Европаның дөгерезин, АКШ-ты, Мексиканы таварып эрткеш, Японияга келген. Оон соонда ол Таиландыга, Индияга, Суданга, Сирияга, Турцияга келген. Чадаг-тергежи пенсионер хүнде-ле 150 километрни эртип турар деп рим солуну «Мессаджеро» айыткан. Ол турум могаваан, харын-даа кадыкшылы улам экижээн. Орукка чүү силерге чедишпес-тир деп журналистер айтырарга, «итали суксун чок» деп баштактаныр.

Дээрги Презенцини бодунуң аян-чоруун апрель 3-те доозар сорулгалыг. Оон соонда ол төрээн хоорайынга ээп келир.

В. ПРОКОПЬЕВ.

Чемоданнар чаапкан

Италияның Эмилия-Романья областының ховуга ажылдап турган тараачыннары дээрден чаъс орнунга чемоданнар чаап бадып кээрге, дыка-ла кайгааннар.

Ооң кайыын келгенин дыка үр шинчилээн соонда, Милан-дан Палерможе ужуп бар чораан ДС-9 деп самолёттан баткан чемоданнар дээрзи илерээн. Ук самолёттуң чүък шыгжаар чериниң эжиин хагбайн барганындан ол агаарга ажыттынып берген чүве-дир.

Бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң, организацияларның болгаш чурттакчыларның кичээнгейинге

Чагаа-бижиктерни харылзаа черлеринде сайгарарын автоматтыг арга-биле чорудуп эгелээнин барымдаалааш даразында өскерилгелерни киргенин республиканың бүдүрүлге-техниктиг харылзаа эргелели дыңнадып тур: кудумчуларда азып каан почта хааржактарын дамчыштыр 114Х162 мм хемчээлдиг чагаа хаптарын база 105Х148 мм хемчээлдиг почта карточкаларын чорударын 1983 чылдың январь 1-ден эгелеп чорудар.

162Х229 мм болгаш 229Х324 мм хемчээлдиг чагааларны почта черлеринде, харылзаа бөлдирлеринде база салбырларында тургускан тускай хааржактарже сугар, чамдыкта оларны операция кассаларын-даа дамчыштыр чорудуп болур.

Өске хемчээлдиг почта карточкаларын болгаш чагаа хаптарын почта дамчыштыр адрезинче чорутпас. оларны чоргускан кижилерниң адрестеринче дедир чорудуптарын дыңнатты.

КИНО

АПРЕЛЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Октаргайның сески хуулгаазыны» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Азажыгаш» 9.30, 15.30, «Атлантиданың баштыңнары» 11.00, 12.50, «Ынакшыыр үе келген» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыынды 10.00, «Андрюс» 13.50, «Орду өнчүк-чоңгээлериниң аспаанда» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чеди идегелдиң солангызы» 15.00, «Мээн ашаам болуп көрүңер» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Албадаттырып аданганнар» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

1931 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, персоналдыг пенсионер

Василий Чаапмайевич ЧЫНДЫГЫРНЫҢ

мөчээнин улус депутаттарының Самагалдай кодээ Совединиң күүскому дыңнатпышаан, оон төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге хараа кажыдалын илергейлеп тур.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 879.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00316